

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Cyrlometodějská teologická fakulta

Katedra křesťanské výchovy

*Studijní obor: Učitelství náboženství pro základní školy
a katechetika*

Bc. Magda Mlejnková

*Analýza dostupných materiálů určených k náboženské
výchově a katechezi dětí předškolního věku*

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Marcela Fojtíková Roubalová

2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovávala samostatně a použila jsem přitom jen uvedenou literaturu a zdroje.

V Olomouci dne 26. dubna 2014

.....

Podpis

Poděkování

Děkuji Mgr. Marcele Fojtíkové Roubalové za odborné vedení mé diplomové práce a za její cenné rady a podněty, které mně při psaní diplomové práce poskytovala.

Obsah

Úvod	5
1 Předškolní vzdělávání a výchova ve vzdělávacím systému	6
1.1 Vymezení pojmu vzdělání, vzdělávání, výchova	6
1.2 Vymezení pojmu předškolního vzdělávání	7
2 Zaměření předškolního vzdělávání a výchovy	9
2.1 Proměny vzdělávacích přístupů.....	10
2.2 Současné vzdělávací přístupy k dítěti a současné přístupové trendy	11
2.3 Osobnostně orientovaný model	12
3 Duševní a tělesný vývoj dítěte předškolního věku	14
3.1 Hybné síly duševního vývoje	14
3.2 Vývoj pohyblivosti, hry a fantazie	15
3.3 Vliv sociálního prostředí.....	16
3.4 Vývoj svědomí	16
4 Klíčové kompetence dětí v návaznosti na rámcový vzdělávací program	18
4.1 Klíčové kompetence	18
4.1.1 Kompetence k učení	19
4.1.2 Kompetence k řešení problémů	19
4.1.3 Kompetence komunikativní.....	20
4.1.4 Kompetence sociální a personální.....	20
4.1.5 Kompetence činnostní a občanské.....	21
5 Náboženská výchova dětí předškolního věku	22
5.1 Oprávněnost náboženské výchovy	22
5.2 Rodina jako zázemí pro náboženskou výchovu	24
5.3 Význam slavení a symbolů v náboženské výchově.....	25
6 Identita katecheze	27
6.1 Pojem katecheze	27
6.2 Cíl katecheze a její služba.....	29
6.3 Místa katecheze	30
6.4 Vývoj katechetických pomůcek	32
7 Učební text jako didaktická pomůcka	33
7.1 Analýza a metody zkoumání učebního textu	33
7.1.1 Komunikační parametry	35
7.1.2 Obsahové vlastnosti	35
7.1.3 Ergonomické parametry učebnic	36

7.1.4	Další hlediska zkoumání učebnic	36
8	Úvod do praktické části	37
8.1	<i>Přehled materiálů pro katechezi a náboženskou výchovu .....</i>	37
8.2	<i>Kritéria hodnocení učebnice.....</i>	44
9	Analýza dokumentů	45
9.1.	<i>Tím vše začíná (1989).....</i>	45
9.2	<i>Sedmikrásek (1990).....</i>	49
9.3	<i>Jsme Boží děti (1990) .....</i>	53
9.4	<i>Rodinná katecheze pro děti od 4 do 10 let (1991) .....</i>	56
9.5	<i>Deset barevných plakátů pro katechezi a náboženskou výchovu .....</i>	60
	<i>(2002).....</i>	60
9.6	<i>Aby malé bylo velké (2008) .....</i>	63
9.7	<i>Biblické katecheze pro děti předškolního a mladšího školního věku.....</i>	67
	<i>(2008).....</i>	67
9.8	<i>Každé dítě potřebuje slyšet evangelium (2011) .....</i>	71
10	Shrnutí a zhodnocení dostupných materiálů	76
10.1	<i>Kritické zhodnocení dostupných materiálů .....</i>	76
10.1.1	<i>Materiály pro katechezi ve společenství .....</i>	77
10.1.2	<i>Materiály pro rodinnou katechezi .....</i>	77
10.1.3	<i>Materiály doporučené k přepracování .....</i>	77
	Závěr	79
	Použitá literatura a zdroje.....	81

Úvod

Existuje mnoho didaktických prostředků, jež mají napomáhat rodičům, vychovatelům a katechetům při výchově nebo katechezi dětí předškolního věku. Mohou to být názorné pomůcky, jako jsou například obrazy, zvukové pomůcky nebo vyučovací automaty. V naší práci se zaměříme na učební text jako jeden z možných didaktických prostředků.

Cílem naší práce je zmapovat, jaké publikace nabízí jednotlivé diecéze české a moravské provincie pro věkovou skupinu předškolních dětí a získané materiály analyzovat pomocí jednotných kritérií. Na základě analýz jednotlivých publikací sestavíme komplexní hodnocení.

Diplomová práce je rozdělena do deseti kapitol. V úvodních kapitolách definujeme základní pojmy, zaměřujeme se na charakteristiku období předškolního věku dítěte, na klíčové kompetence v návaznosti na rámcový vzdělávací program. Dále se zabýváme oprávněností náboženské výchovy dětí předškolního věku a identitou katecheze.

V kapitole sedmé předkládáme metody zkoumání textu na základě kvalitativního výzkumu a v kapitole následující prezentujeme získané materiály pro katechezi a náboženskou výchovu dětí předškolního věku. Pro získání potřebných informací pro výzkum a zhodnocení materiálů jsme se obrátili na vedoucí katechetických center. Vybrali jsme osm publikací, které diecézní katechetická centra v české a moravské provincii nabízejí. K tomu, abychom mohli zhodnotit učebnice a materiály pro náboženskou výchovu a katechezi dětí předškolního věku si stanovíme kritéria, podle kterých budeme postupovat u všech titulů, které jsme získali a seřadíme podle toho, ve které době byly vydány. Seřazení materiálů bude vzestupné, tj. od nejstarších titulů po tituly nejnovější. Zajímá nás, kdo materiál píše, pro koho je určen, jaký má cíl, základní stavbu. Zda využívá vhodných komunikačních a ergonomických parametrů. Součástí analýz je vlastní hodnocení dokumentů. V desáté kapitole předložíme komplexní hodnocení dostupných publikací.

1 Předškolní vzdělávání a výchova ve vzdělávacím systému

Mohlo by se zdát, že kapitoly, které budou na začátku rozebírány, nesouvisí s hlavním tématem a cílem práce, kterým je analýza dostupných materiálů pro výchovu a katechezi dětí předškolního věku. Aby bylo dosaženo cíle práce, je vhodné věnovat se i tématům níže uvedeným a to proto, že s cílem práce souvisejí.

V kapitole první bude nastíněno, co znamenají pojmy výchova a vzdělávání, aby v tomto smyslu byl pochopen analyzovaný materiál.

Člověk přichází na svět tak málo připravený, že bez pomoci by nebyl schopný ve svém životě pokračovat.¹ Řada instinktů vyhasíná a prakticky všem základním činnostem, které pro svůj život potřebuje, se musí naučit. V počátečních letech života je nezbytné poskytovat dítěti podpůrné a rozvíjející činnosti, kde by mohlo své rozvojové předpoklady naplnit.

Ve vzdělání, výchově a péči o nejmladší generaci můžeme v jistém smyslu najít naději na obnovu kulturních a mravních hodnot našeho národa. Již od útlého věku je potřebné pomáhat dětem naučit se a přijmout pravidla a očekávání společnosti, ve které vyrůstají.² Je prokázáno, že v této etapě lidského života se zakládají a rozvíjejí elementární a východiskové kvality jedince³ a dítě se za první čtyři roky svého života naučí víc, než za jakékoliv další období. Z těchto důvodů je důležité otázky předškolního vzdělávání a výchovu zahrnout do koncepce celého vzdělávacího systému.

1.1 Vymezení pojmu vzdělání, vzdělávání, výchova

V případě vymezení pojmů vzdělání a vzdělávání a výchova existují různá vysvětlení, různá pojetí a možnosti, jak je charakterizovat.

Vzdělání můžeme vysvětlit jako konečný výsledek harmonického procesu výchovy, procesu získávání vědomostí, intelektových schopností, praktických dovedností,

---

¹ Srov. KOLLÁRIKOVÁ, Z., PUPALA, B. Předškolní a primární pedagogika, str. 123

² Srov. ESSA, E. Jak pomoci dítěti, str. 10

³ Srov. KOLLÁRIKOVÁ, Z., PUPALA, B. Předškolní a primární pedagogika, str. 124

rozvoje rozumové stránky, myšlení a paměti osobnosti.⁴ Vzdělání tedy není pouze suma vědomostí, nýbrž určitá obratnost člověka, jeho aktivita, to, jak akceptuje nové hodnoty. Jeho duševní růst, ucelenost myšlení, adekvátní společenské vystupování, úcta ke kulturním hodnotám a v neposlední řadě je potřeba uvést rovněž stránku emocionální a volní.

Podle osobnostního pojetí se vzdělání chápe jako součást socializace jedince.⁵ Osvojené vědomosti, dovednosti, postoje, hodnoty člověk nabyt prostřednictvím vzdělávacích procesů. Podle obsahového pojetí je vzdělání systém informací a činností, které jsou plánovány v kurikulu školy a realizují se ve výuce.

Pojem lze chápat rovněž jako proces všestranné humanizace a kultivace člověka. Neomezuje se pouze na intelektovou složku, ale všechny složky spojuje. Vzděláváním se rozumí trvalý proces, kdy se člověk připravuje na přijetí lidské úlohy spočívajících v poznání a tvorbě nových hodnot.⁶ V širším slova smyslu lze považovat za synonymum vzdělávání výchovu.

Výchova v Pedagogickém slovníku je definována jako „proces záměrného působení na osobnost člověka s cílem dosáhnou pozitivních změn v jejím vývoji“.⁷

1.2 Vymezení pojmu předškolního vzdělávání

Školským zákonem se předškolní vzdělávání (organizuje se pro děti ve věku od tří do šesti let) stává legitimní součástí systému vzdělávání. Koncepce je založena na stejných zásadách, jako ostatní obory vzdělávání. Cílem je, aby si dítě osvojilo základní klíčové kompetence, získalo předpoklady pro další vzdělávání, které mu umožní spolehlivěji se uplatnit ve společnosti. Úkolem je rozvíjet osobnost dítěte, podporovat jej a motivovat k dalšímu poznávání a učení. V neposlední řadě má za úkol rovněž přibližovat dítěti normy a hodnoty, které jsou ve společnosti uznávané.⁸ Na tomto místě se zmíníme o oprávněnosti náboženské výchovy. Je vhodné děti ovlivňovat nábožensky v raném věku? Nejedná se o manipulaci? Není vhodné vychovávat děti neutrálně a nechat na nich samotných, aby se později samy

⁴ Srov. GRECMANOVÁ, H. Obecná pedagogika I, str. 67

⁵ Srov. PRŮCHA, J. Pedagogický slovník, str.300

⁶ Srov. GRECMANOVÁ, H. Obecná pedagogika I, s. 64

⁷ Srov. PRŮCHA, J. Pedagogický slovník, str.286

⁸ Srov. Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, 2004

rozhodly? Zcela konkrétním se tento problém stával pro rodiče v minulých letech, kdy se obávali diskriminace svých dětí ve škole, nicméně přetrvávání cítíme i v době dnešní. Je třeba si uvědomit, že náboženství neodmyslitelně patří k životu lidí a proto by náboženská výchova měla být součástí celkové výchovy, je určitou kvalitou výchovy.

Předškolní vzdělávání v sobě zahrnuje jak výchovnou, tak vzdělávací složku. Týká se zajištění zdravého rozvoje a prospívání každého dítěte, jeho učení, socializaci a společenskou kultivaci.⁹ Vystává snaha o harmonický vývoj tělesný a duševní, schopnost učit se, přijímat citovou náklonnost a také ji oplácet.¹⁰ Každé dítě je jedinečné, má svou povahu, vývoj neprobíhá rovnoměrně s ostatními dětmi. Rozdíly jsou pokládány za samozřejmé a přirozené a předškolní vzdělávání neusiluje o jejich vyrovnání. Úkolem předškolního vzdělávání je vyrovnat šance dětí.¹¹ U každého dítěte je nutné respektovat a podpořit jeho vlastní rytmus a potřeby. Žádné jiné období nemá na život člověka takový vliv, jako to, co prožije právě v tomto období.¹² Většina toho, co dítě z podnětů okolního prostředí přijme, je trvalá hodnota a rané zkušenosti získané v rodině nebo i mimo rodinu, se v jeho životě zúročí a najdou své uplatnění.¹³ Na základě výše řečeného je třeba být si vědomi toho, že i v otázkách náboženského vzdělání jde především o výchovu dětí, jejich formaci na základě osobní zkušenosti, se kterou se setkaly v rodině nebo v osobě vychovatele či katechety.

---

⁹ Srov. Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, 2004, s. 3.

¹⁰ Srov. TŘESOHLAVÁ, Z. Dříve než půjde do školy, s.7

¹¹ Srov. Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, 2004, s. 5.

¹² Srov. BACUS, A. Vaše dítě ve věku od 3 do 6 let, s. 7

¹³ Srov. Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, 2004, s. 5.

2 Zaměření předškolního vzdělávání a výchovy

Výchova a vzdělávání dětí nebyla v každé době stejná, vyvíjely se různé směry a různé formy vzdělávání a výchovy. V analýze materiálů se bude hovořit o výchově, proto jsme se rozhodli toto téma rozebrat v několika kapitolách.

Na úvod bychom se zmínili o náboženské výchově, která nespočívá ve vyučování náboženství a v učení modlitbám, ale v tom, že dítě se učí vztahu k Někomu. Není třeba úsilí vychovatelů soustředit na množství látky dětem předložené, ale na způsob a na to, co děti potřebují. Při křtu dítě dostalo nadpřirozené ctnosti (víru, naději a lásku), které je třeba rozvíjet. Úměrně tomu, jak bude schopno myslet, chtít, milovat, přijímat.

Myšlenka o výchově předškolního vzdělávání v průběhu dějin zahrnovala úvahy, které se klonily k nutnosti výchovy malého dítěte a které zdůrazňovaly lásku a pozornost od jeho narození. Praxe ovšem byla taková, že předškolní děti si musely samy vystačit doma bez zvláštního povšimnutí dospělých, kteří toto období uznávali jako nepsané právo dítěte prožít tuto životní etapu bezstarostně a nezávazně. Děti samy svým tempem dozrávaly do věku, kdy si začaly uvědomovat své povinnosti. Změna nastala po té, co rodiče museli odejít za prací mimo domov a rodinu.¹⁴ Nastala nutnost postarat se o děti v době, kdy chybí rodinná péče a nazrál čas založit pro děti předškolního věku institucionalizovanou výchovu.

Je třeba myslet na to, že prostřednictvím předškolní výchovné instituce lze dítě připravit na život, usměrnit a urychlit jeho cestu k dospělosti a rozšiřovat jeho poznatky. Proto institucionalizované předškolní vzdělávání má být zaměřeno tak, aby akceptovalo vývojová specifika dítěte, umožňovalo jeho rozvoj a vzdělání v takovém rozsahu, který odpovídá jeho individuálním možnostem a potřebám.¹⁵ Dále aby umožňovalo využívat různých forem i metod vzdělávání¹⁶ a bylo přizpůsobeno konkrétním regionálním i místním podmínkám, možnostem a potřebám.

---

¹⁴ Srov. KOLLÁRIKOVÁ, Z., PUPALA, B. Předškolní a primární pedagogika, str. 127

¹⁵ Srov. KOLLÁRIKOVÁ, Z., PUPALA, B. Předškolní a primární pedagogika, str. 127

¹⁶ Srov. Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, 2004, s. 4.

2.1 Proměny vzdělávacích přístupů

Dějiny provází pozvolná proměna názorů na hodnotu dítěte a meze jeho výchovy. Od přezíravého, necitlivého postoje se postupně směřuje k pohledu na dítě jako na autonomní bytost, která vrůstá do společnosti a kultury národa, v němž žije.¹⁷ Lhostejnost, necitlivost a nevýznamnost provází období humanismu, které pro děti předepisuje řadu omezení, vyžaduje bezvýhradnou kázeň provázenou tělesnými tresty. Jan Amos Komenský se stal prvním v dějinách výchovy, který dokázal na dítě nahlédnout z hlediska jeho svébytnosti a specifických potřeb. Ve svém díle přesvědčuje, že porozumění dětským potřebám a vývojovým zvláštnostem je zárukou správného vývoje celé společnosti. V 17. století pokračuje zájem o dítě, přesto však zůstává společnost k předškolnímu dítěti stále velice přísná. Významný posun spolu s kritikou stávajícího přístupu představuje Jean Jacques Rousseau. Je zastáncem „přirozené výchovy“. V praxi to znamená respekt ke spontánnímu chování dítěte a jeho věkovým zvláštnostem. Přesto, že byly myšlenky J. J. Rousseaua značně rozšířeny, zůstal postoj k dětem vcelku lhostejný. Na tento necitlivý postoj reaguje v 19. století reformní hnutí. Zaměřilo se na změny v obsahu a stylu života, přesáhlo hranice jednotlivých zemí a posílilo důvěru ve výchovné působení. Myšlenkově navazuje na pedagogický naturalismus,¹⁸ rozvíjený především J. J. Rousseauem. Podle představitelů reformní pedagogiky (Marie Montessori) má dítě svůj svět, odlišný od světa dospělých a je potřeba, aby ten, kdo vychovává, dětský svět pochopil a respektoval.

V minulosti převládal názor, že pouze ten, kdo učí a vychovává je jediným zdrojem moudrosti a žák je pouze objektem jeho poznatků.¹⁹ Tímto způsobem interpretovali vztahy mezi vychovatelem a vychovávaným zastánci tzv. *pedeutocentrismu*. Učitel je ten, kdo na sebe bere veškerou aktivitu, je v centru pozornosti, vyžaduje tvrdou kázeň, při výchově využívá především metodu výkladu, pamětní učení apod.

Opoziční koncepcí tohoto modelu můžeme jmenovat *pedocentrický* model. Navazuje na rousseauovské pojetí přirozené výchovy a její cíl odvozuje z vnitřních podmínek vývoje dítěte. Výchova pouze zajišťuje podmínky pro to, aby vývojové etapy probíhaly bezkonfliktně, klade důraz na přirozenost, spontaneitu, volnost v obsahu

¹⁷ Srov. KOLLÁRIKOVÁ, Z., PUPALA, B. Předškolní a primární pedagogika, str. 126

¹⁸ Srov. KOLLÁRIKOVÁ, Z., PUPALA, B. Předškolní a primární pedagogika, str. 125

¹⁹ Srov. GRECMANOVÁ, H. Obecná pedagogika I, str. 126.

i metodách výchovného pôsobení.²⁰ V centru je žák, jehož požadavkům a potřebám je vše podřízeno. Lépe řečeno – vychovávaný si dělá, co sám chce.²¹ Učitel nemá žádnou autoritu, projevuje se nekázeň a nesystematická práce s žákem.

Sociocentrické zaměření výchovy klade důraz na zájem společnosti a potřeby instituce. Výchovná instituce a její autorita převažuje nad rodinou a vyžaduje podřízení se požadavkům (v nedávném období totality materialismu a ateismu). Těžištěm působení předškolního vzdělávání je příprava na školu určená předepsanou soustavou vědomostí, dovedností a návyků, nebere ohled na stupeň individuálního osobnostního rozvoje.²² Veškeré úsilí směřuje k plnění jednotného, centrálně stanoveného a důsledně kontrolovaného programu. Sociocentrickému přístupu nelze upřít promyšlenost, návaznost a praktickou užitečnost, nicméně v něm převažuje necitlivost k dítěti a jeho potřebám.

2.2 Současné vzdělávací přístupy k dítěti a současné přístupové trendy

Současná institucionalizovaná předškolní výchova konfrontuje otázku cílového zaměření a stále ji aktualizuje. Nebezpečí jednostrannosti a porušení rovnováhy hledisek rozvoje osobnosti dítěte se snaží překonat konvergentním zaměřením. Východiskem konvergentních směrů, jejichž rozvoj lze nadále očekávat, je osobnostní orientace. Je zaměřena na demokratickou spolupráci, kdy dítě samo hledá své možnosti a schopnosti, čímž posiluje své vývojové předpoklady. Toto zaměření vede dítě k samostatnému projevu v oblasti sociální, duchovní a věcné. Individualizovaný přístup ke každému dítěti se pak projevuje v rovině přístupu k potřebám a věkovým zvláštnostem dítěte a vyjadřuje demokratičtější a lidsčtější vztah mezi dítětem a dospělým.²³ Příkladem je biodromální psychologie,²⁴ která zkoumá lidský život jako celek (chce obsáhnout všechna stádia lidského života

²⁰ Srov. KOLLÁRIKOVÁ, Z., PUPALA, B. Předškolní a primární pedagogika, str. 130

²¹ Srov. GRECMANOVÁ, H. Obecná pedagogika I, str. 126.

²² Srov. KOLLÁRIKOVÁ, Z., PUPALA, B. Předškolní a primární pedagogika, str. 128

²³ Srov. KOLLÁRIKOVÁ, Z., PUPALA, B. Předškolní a primární pedagogika, str. 130

²⁴ Srov. ŘÍČAN, P. Cesta životem, str. 50

jediným panaromatickým pohledem). Zmiňuje, že každé stádium je přípravou následujícího stádia a všech dalších stádií života člověka.

Důležité je si rovněž uvědomit, že v tomto věku dítě hledá a vytváří svoji identitu, aby v pozdějším věku mohlo zodpovědět otázku kdo je; poznat sebe sama, rozumět svým citům; vědět, kam patří, kam směřuje, čemu věří, v čem je smysl jeho života.²⁵ Nezanedbatelnou úlohu má začlenění dítěte do prostředí rodiny. Rodiny takové, kde je matka, otec, případně další děti. Kde panuje důvěra, spolehnutí a ochota poskytovat si vzájemnou oporu.

V pedagogických a psychologických vědách, stejně jako v edukační praxi se nastoluje téma obrat k dítěti.²⁶ Tento trend mluví o dítěti jako o svébytné osobnosti, kterému se dává příležitost aktivně se projevit, být iniciativní, přicházet s vlastními nápady. Dítě se vybízí k vlastní realizaci a tvůrčí činnosti. Ve svém životě se setkává s osobami, které jsou pro ně přirozenou autoritou, přijímá je jako svůj vzor. Skrze ně poznává, co je to vzájemná úcta a důvěra. Dítě na jedné straně žije svůj dětský život, zároveň však překonává svá nižší vývojová stadia stadii vyššími.

Výchova v předškolním zařízení představuje první stupeň výchovného a vzdělávacího působení.²⁷ Nejde však o to, aby všechny děti měly stejnou vědomostní a výkonnostní úroveň. Nicméně dítě by mělo zvládnout žít podle určitých pravidel, která jsou rozdílná od těch rodinných; mělo by se naučit žít v kolektivu dětí, zvykat si, že věci nebudou vždy tak, jak samo chce; mělo by se naučit odpoutat se od rodiny, žít s jinou autoritou, než jsou rodiče.

2.3 Osobnostně orientovaný model

Pokud v běžné hovorové řeči zaslechneme slovo osobnost, obyčejně se nám vybaví člověk nezměrných kvalit, člověk, který má „charisma“. Z pohledu psychologů je pohled na člověka jako osobnost orientován na určité oblasti nebo stránky, vyjadřující jeho individualitu. V tomto pojetí je každý člověk osobnost,

---

²⁵ Srov. ŘÍČAN, P. Cesta životem, str. 217

²⁶ Srov. HELUS, Z. Dítě v osobnostním pojetí, str. 71

²⁷ Srov. ŠPAÑHELOVÁ, I. Dítě v předškolním období, str. 12

jedinečný originál.²⁸ Osobnostně orientovaný model sleduje individualizovaný rozvoj jedinečné a neopakovatelné osobnosti dítěte. V tomto modelu se vidí potřeba člověka, který dokáže sledovat fantazii dítěte, dokáže bezprostředně vstoupit do jeho her, nabízí přijatelné interpretace skutečnosti.²⁹ To vše proto, aby dítě zvládlo překonat úkoly a orientovat se ve složitostech, před které je postaveno. Je to právě toto období dítěte, kdy potřebuje jistotu a harmonii dodávající sílu k tomu, aby odpovědně zvládalo pozdější úkoly.

Usilování o osobnostní rozvoj dítěte znamená, že bereme v úvahu kvality jedince, které jsou vymezeny tzv. osobnostním desaterem.³⁰ Akceptováním kvalit osobnostního desatera se posouváme k tomu, aby nám dítě bylo partnerem ve smyslu, že pozorně vnímáme, o co dítě usiluje. Umožňujeme mu, aby svými otázkami, iniciativou a zkušenostmi vstupovalo do výchovného dění a náš výchovný záměr převzalo za svůj záměr a takto se postupně přicházelo k výsledné podobě.

---

²⁸ Srov. HELUS, Z. Dítě v osobnostním pojetí, str. 104

²⁹ Srov. KOLLÁRIKOVÁ, Z., PUPALA, B. Předškolní a primární pedagogika, str. 132

³⁰ Srov. HELUS, Z. Dítě v osobnostním pojetí, str. 104

3 Duševní a tělesný vývoj dítěte předškolního věku

Při analýze materiálu se budeme zabývat kognitivní a afektivní složkou. Kognitivní složka představuje to, co se dítě má naučit a afektivní složka – jakým způsobem. Zcela jednoduše řečeno. Proto v následujících kapitolách bude zmínka o duševním vývoji dítěte, co všechno na dítě působí a jak na základě působení okolí, rodiny se může dítě dále vyvíjet a přijímat hodnoty. Afektivní složka bude nastíněna v kapitole o hrách a fantazii. Je třeba brát v úvahu, co všechno předškolák zvládne, čeho všechno může v rámci tvoření dosáhnout.

V kapitole o vlivu sociálního prostředí a vývoji svědomí bude vymezeno, kdo všechno kromě rodičů má na výchovu dětí vliv a jakými prostředky lze na dítě působit. V analýze materiálů budou tato témata zmiňována podrobněji, proto jsme se rozhodli také tyto kapitoly zařadit do teoretické části naší práce.

Děti předškolního věku bývají plné energie, zvědavosti a nadšení. Do všeho, co je zaujme, se pouštějí naplno. Rozvíjejí se motorické schopnosti, ve všem, co děti v tomto věku dělají, se projevuje kreativita a fantazie. Děti se dokáží přesněji vyjadřovat, jsou přesvědčeni o pravdivosti svých názorů.³¹ Začínají si uvědomovat potřeby ostatních a zároveň získávají kontrolu nad svým chováním. Touží po vlastní nezávislosti, ale zároveň potřebují cítit, že jim někdo pomůže, někdo je podpoří, pokud to bude třeba.

3.1 Hybné síly duševního vývoje

Duševní vývoj³² představuje kontinuální proces od prenatálního období až do dospělosti. Průběh je nerovnoměrný, liší se v tempu osvojení a učení.

Duševní vývoj člověka je na jedné straně určován biologickými silami, na straně druhé společností, ve které žije. Pro duševní vývoj je důležité si uvědomit i sebe sama, svoji psychiku.

Dušení vývoj člověka začíná už v prenatálním období. Každá zátěžová situace a stres budoucí matky ovlivňuje i její dítě. Naopak radostné očekávání, jistota

---

³¹ Srov. ALIEN, E. K. Přehled vývoje dítěte, str. 99

³² Srov. TŘESHLAVÁ, Z. Dříve než půjde do školy, str. 28

a zázemí působí na dítě velmi pozitivně.³³ Vývoj dítěte je do značné míry determinován také prostředím, ve kterém vyrůstá. V tomto případě bychom jako hlavní prostředí, kromě společnosti, která na člověka působí celý život a určuje, jakým směrem se bude ubírat, uvedli rodinu a rodinné vztahy.³⁴ Co se týče přijetí sebe sama, můžeme říci, že člověk dokáže sebe sama měnit podle ideálu, který přijme, podle cíle, který si stanoví.

3.2 Vývoj pohyblivosti, hry a fantazie

Z hlediska motoriky dochází u dítěte předškolního věku k velkému zdokonalení, k větší hbitosti a tělesné koordinovanosti. Skáče, hopsá, rádo „pracuje“ na pískovišti, umí udělat věci z plastelíny, modeluje.³⁵ Hra je nedílnou součástí života malého předškoláka. Hraje si intenzivně, s velkou vážností a vášnivostí. Rozšiřuje se repertoár her – od různých pohybových her, kde náruživě běhá, skáče, hopsá, hází, přes hry námětové až po hry paměťové, např. pexeso.³⁶ Velkou roli při dětských hrách hraje fantazie. Díky ní se děti dostávají do jiných světů, kde svoji hru prožívají naplno a kde nic není nemožné.

Také kresba dostává vyspělejší ráz. Pro dítě je kresba hrou a zároveň nejpřirozenějším vyjadřovacím prostředkem. Dítě kreslí samozřejmě, jako my dospělí mluvíme.³⁷ Dítě si rádo hraje s barvami – nejprve s pastelkami, může se naučit malovat i prstovými barvami, později objeví kouzlo štětce a vodovek. Maluje to, co vidí, především to, o čem ví. Rádo tvoří s nůžkami, i když výsledkem jeho práce jsou více či méně zdařilé „otvory“ do papíru.

Růst obratnosti umožňuje dítěti, aby se naučilo samo se obléknout, obsloužit se a pomohlo doma při jednoduchých pracích. To vše by se mělo vyžadovat ne pro pomoc samotnou, ale pro pěstování povinnosti a podpory sebevědomí dítěte.

---

³³ Srov. SMAHEL, R. O náboženské výchově dětí, in Křesťanská a mravní výchova mládeže, str. 4

³⁴ Srov. ŘÍČAN, P. Cesta životem, str. 33

³⁵ Srov. ŠPAÑHELOVÁ, I. Dítě v předškolním období, str. 9

³⁶ Srov. ŘÍČAN, P. Cesta životem, str. 127

³⁷ Srov. ŠPAÑHELOVÁ, I. Dítě v předškolním období, str. 9

V předškolním věku mají velký význam tělesné individuální rozdíly.³⁸ Větší a silnější dítě lépe obstojí v dětském kolektivu. Má tam lepší pozici, dostává se do vedoucí role. Méně tělesně vyvinuté dítě bývá někdy plaché a obtížněji se druží – je dobré mu v tom nenápadně pomoci.

3.3 Vliv sociálního prostředí

Až do předškolního věku je to rodina,³⁹ kdo uspokojuje všechny základní potřeby dítěte a je to především výchovné působení otce a matky, které dítě v tomto věku prožívá. Normální vývoj dítěte předpokládá úplnou rodinu (tj. otec, matka, dítě), kde jsou zabezpečeny základní potřeby dítěte, jako například psychické potřeby, pocit jistoty, bezpečí, citová stránka jednání s dítětem, touha rozvíjet se, aktivní činnost. Odloučení od rodiny, její neúplnost toto vše narušuje a omezuje. Citová frustrace narušuje citovou stabilitu a sebedůvěru dítěte. Osobnost dítěte je utvářena nejen výchovou, ale především příkladem a celým životem rodiny.

Kromě rodičů může mít dítě vztah ke svým učitelům, katechetům, vychovatelům apod., od kterých se učí a přejímá vzory chování (např. modlitba, znamení kříže). Při vytváření náboženských postojů a způsobů jednání malé dítě přejímá napodobováním způsoby jejich chování a postoje. Jeví se proto jako důležité neopomíjet ani v těchto případech společné slavení svátků a slavností, jako je prožívání adventní doby, vánočních svátků, velikonoce.

3.4 Vývoj svědomí

Jakým způsobem se vyvíjí člověk ve svých fázích od kojence, přes batole po předškoláka a další vývojová stadia, stejně tak se postupně vyvíjí svědomí.⁴⁰ Kojenec se brzy naučí, že když neposlechne na rodičovské ne-ne, přijde trest. Zároveň se také učí, že když vyhoví tomu, co po něm dospělý chce, bude odměněn jásáním a něhou ze strany dospělého. Když pochválíme nebo ukážeme obdiv u činnosti batolete, cítí

---

³⁸ Srov. ŘÍČAN, P. Cesta životem, str. 120

³⁹ Srov. TŘESOHLAVÁ, Z. Dříve než půjde do školy, str. 47

⁴⁰ Srov. ŘÍČAN, P. Cesta životem, str. 134

hrdost, naopak, když batole pokáráme, pocítí vedle strachu z případného fyzického trestu také zahanbení. Batole se zpravidla cítí zahanbeno jen v případě, že někdo je svědkem jeho nedobrého chování. U předškoláka se kromě těchto pocitů a zkušeností objevuje navíc i svědomí. Dítě si je už dobře vědomo, co je jeho povinností a co nemá dělat a proč. Svědomí je vnitřní činitel – vnitřní hlas, který reguluje jednání člověka i tehdy, když čin (nebo nečin) je naprosto soukromý. Dítě může mít jistotu, že se o špatném činu nikdo nedozví, ale svědomí přesto mluví. Zároveň si dítě uvědomuje přítomnost dobrého svědomí (vědomí toho, že dobře splnilo úkol, že nepodlehlo pokušení...). Dětské svědomí je zpočátku především negativní – jeho obsah je složen z různých zákazů. Obsah svědomí v tomto období bývá různorodý – nerozbít věci, nebit kamarády, nemluvit sprostě atd. Soustavná mravní výchova v rodině, zejména v souvislosti s náboženskou výchovou, může vývoj svědomí pozoruhodně stimulovat a kultivovat. Je důležité si uvědomit, že spíše než záměrné působení na svědomí dítěte (trest v případě prohřešku) je dát dítěti příležitost, aby bylo svědkem mravního jednání rodičů nebo vychovatelů v kritických a vyhrcovaných situacích.

4 Klíčové kompetence dětí v návaznosti na rámcový vzdělávací program

Některé materiály, které budeme analyzovat, slouží také pro výchovu dětí v mateřských školách. Nebudeme se věnovat podrobnému zkoumání, zda který materiál tomuto programu odpovídá, spíše chceme jednoduchou formou vytyčit základní kompetence, kterými by mělo dítě předškolního věku disponovat.

Rámcový vzdělávací program pro děti předškolního věku je určen pro pedagogickou činnost probíhající ve vzdělávacích institucích zařazených do sítě škol. Vzhledem k tomu, že společný rámec, mohou z tohoto programu čerpat rovněž jakékoliv odborné skupiny, profesní sdružení nebo jednotliví pedagogové a vytvářet a realizovat svůj vlastní vzdělávací program.

Úkolem předškolní výchovy je pomáhat dítěti rozvíjet jeho osobnost, napomáhat mu v chápání okolního světa a učit dítě žít ve společnosti ostatních lidí a přibližovat normy a hodnoty uznávané touto společností. Proto instituce, které pracují s dětmi předškolního věku, by měly dbát především o rozvoj dítěte, jeho učení a poznání. Naučit dítě osvojovat si hodnoty, na kterých je založena naše společnost a pomáhat dítěti získat osobní samostatnost a schopnost projevit se jako samostatná osobnost, která působí na své okolí.

4.1 Klíčové kompetence

Klíčové kompetence jsou obecně formulovány jako „soubory předpokládaných vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého jedince“.⁴¹ Představující cílové stavy, k jejichž naplňování by mělo vést a směřovat veškeré vzdělávání a výchova. Základy klíčových kompetencí mohou být vytvářeny již v předškolním věku dítěte, což je důležité nejen z hlediska dítěte pro započítí systematického vzdělávání, ale především pro jeho další životní etapy a učení.

Za klíčové kompetence dětí předškolního věku jsou považovány:

---

⁴¹ Srov. Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, 2004

- kompetence k učení
- kompetence k řešení problémů
- kompetence komunikativní
- kompetence sociální a personální
- kompetence činnostní a občanské

4.1.1 Kompetence k učení

Dítě řeší problémy, na které stačí; samostatně se snaží řešit opakující se situace, náročnější řeší s oporou dospělého.⁴² Problémy řeší cestou pokusu a omylu, řeší je na základě bezprostřední zkušenosti. Dokáže volit mezi řešeními, která vedou či nevedou k cíli. Uvědomuje si, že svou aktivitou a iniciativou může ovlivnit situaci v řešení problému, nebojí se chybovat, pokud je za úspěch a snahu oceněno. V rovině náboženské⁴³ se dítě má naučit používat výrazových forem křesťanského života (modlitba, symboly, slavení ve společenství církve). Dítě se učí praktickým životním dovednostem vztahující se k němu samému (myšlení, pocity, chování) a k druhým lidem (komunikace, spolupráce, mezilidské vztahy, solidarita).

4.1.2 Kompetence k řešení problémů

Dítě si všímá toho, co se děje v bezprostředním okolí. Řeší problémy, na které stačí, opakující se situace se snaží řešit samostatně na základě opakování nebo nápodoby dospělého. Při řešení problémů postupuje cestou pokus – omyl, zkouší, experimentuje.⁴⁴ Využívá vlastní fantazie a dosavadních zkušeností. Rozlišuje řešení, která vedou a která nevedou k cíli, dokáže mezi nimi volit. Nebojí se chybovat, pokud nachází ocenění nejen za úspěch, ale také za snahu. Motivací pro řešení dalších úkolů je pro něj pozitivní odezva na aktivní zájem. Dítě rozumí tomu, že má

---

⁴² Srov. Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, 2004

⁴³ Srov. Osnovy k výuce náboženské výchovy římskokatolické církve

⁴⁴ Srov. Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, 2004

být citlivé, tolerantní a solidární s druhými, že má umět nabídnout pomoc.⁴⁵ Rozumí tomu, že křesťané se za sebe modlí, zvláště pokud prožívají nějaké problémy. Dítě je schopno rozlišovat mezi dobrem a zlem.

4.1.3 Kompetence komunikativní

Dítě ovládá řeč, s okolím hovoří ve vhodně formulovaných větách, je schopno vyjádřit své myšlenky, otázky i odpovědi.⁴⁶ Slovně reaguje a vede smysluplný dialog. Své prožitky dokáže vyjadřovat různými prostředky (řečovými, dramatickými, výtvarnými), domlouvá se gesty i slovy. Rozlišuje některé symboly, rozumí jejich významu i tomu, jakou plní v životě člověka funkci. Chápe, že být vstřícné, komunikativní a aktivní je výhodou. V běžných situacích komunikuje s dětmi i dospělými zcela bez zábran. Je schopno pracovat ve skupině a respektovat její pravidla. Ze své vlastní zkušenosti vnímá potřebu slavení.⁴⁷ Uvědomuje si, co pro něj znamenají prvky oslavy – obdarování, společné setkání u stolu, společné povídání, vzpomínání. Vše by mělo vést k tomu, aby tyto prvky bylo dítě schopné postupně objevit také ve slavení mše svaté.

4.1.4 Kompetence sociální a personální

Dítě si uvědomuje, že za své jednání nese také důsledky. Uvědomuje si význam slov ohleduplnost, pomoc slabším; vnímá nespravedlnost, ubližování, lhostejnost. Ve skupině se dokáže prosadit ale i podřídí. Je schopno spolupracovat, domlouvá se na postupech. Je schopné respektovat druhé.⁴⁸ Napodobuje modely chování, které nachází ve svém okolí. Chápe, že násilí, ubližování, ponižování, agresivita se nevyplácí a vzniklé konflikty je lepší řešit raději dohodou. Je schopno poznat,⁴⁹ že je důležité mít ve svém životě také druhé lidi, že člověk není schopen žít sám. Ví, že k ostatním lidem se má chovat ohleduplně, být kamarádský, ochotný, nemyslet jen na sebe; umět nabídnout pomoc.

---

⁴⁵ Srov. Osnovy k výuce náboženské výchovy římskokatolické církve

⁴⁶ Srov. Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, 2004

⁴⁷ Srov. Osnovy k výuce náboženské výchovy římskokatolické církve

⁴⁸ Srov. Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, 2004

⁴⁹ Srov. Osnovy k výuce náboženské výchovy římskokatolické církve

4.1.5 Kompetence činnostní a občanské

Dítě dokáže rozeznávat svoje slabé a silné stránky. Má smysl pro povinnost, váží si práce druhých, zajímá se o ně i o to, co se kolem děje. Chápe, že čínorodost, pracovitost, podnikavost jsou přínosem, naopak lhostejnost, nevšímavost, pohodlnost mají svoje nepříznivé důsledky. Snaží se chovat podle základních norem, které je schopno ve svém věku rozpoznat. Uvědomuje si práva svá i práva druhých, chápe, že všichni lidé mají stejnou hodnotu. Ví, že není jedno, v jakém prostředí žije a že svým chováním se na něm podílí.⁵⁰ Chápe, že ono samo je také přínosem pro soužití v rodině, ve skupině, v církevním společenství. Chápe, že vztahy mezi ním a okolím jsou založeny na spolupráci, dialogu, respektu.⁵¹

---

⁵⁰ Srov. Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, 2004

⁵¹ Srov. Osnovy k výuce náboženské výchovy římskokatolické církve

5 Náboženská výchova dětí předškolního věku

Pro věkovou skupinu dětí předškolního věku je charakteristické, že ve smyslu jejich vzdělávání hovoříme především o výchově, nežli o vyučování. Vyučování náboženství se pro děti předškolního věku jeví jako nevhodné, protože ani v mateřské škole nejsou vyučovány, ale vychovávány. Proto budeme hovořit o náboženské výchově dětí a budeme se v dalších částech zabývat tím, jak dítěti vhodně přednést obsah víry a to prostřednictvím výchovy.

V analyzovaných materiálech budeme často hovořit o termínu „náboženská výchova“. Proto jsme zvolili možnost v této kapitole podrobně popsat, co se náboženskou výchovou rozumí, kdo tvoří zázemí náboženské výchovy, jak důležité jsou symboly a jejich využívání v životě nejmenších dětí.

5.1 Oprávněnost náboženské výchovy

Náboženská výchova⁵² pomáhá při hledání odpovědí na otázky po smyslu života a víra se může pro něj stát jednou z možných odpovědí. Zaměříme-li se na historický vývoj v naší zemi a v Evropě, můžeme konstatovat, že generace před námi byly motivovány křesťanskými ideály. Znovu můžeme říci, že náboženská dimenze je nedílnou součástí lidské osobnosti. Pro společnost je náboženská výchova cestou, jak zvýšit sociální potenciál (ve smyslu, že člověk je vzhledem k sobě samému stále na cestě hledání plnějšiho života, překračuje své „já“), dále zahrnuje výchovu k obecně platným etickým postojům, ale také vědomí smyslu, proč je směřování k takovému postoji žádoucí. Náboženská výchova se v širším slova smyslu orientuje na obecně lidské jevy, jako jsou důvěra, vděčnost, odpouštění, radost, štěstí ochota pomoci. Náboženská výchova římskokatolické církve nabízí kromě výše uvedeného přístup k biblickému poselství, ke křesťanské tradici a k nabídce křesťanského způsobu života.

Z biblického hlediska je člověk určen k tomu, aby ve světě žil, aby miloval své bližní, aby moudře vládl světu a chválil Boha. Bůh chce, aby všechny tyto činnosti spolu souvisely a tvořily základ nerozděleného života. Všední život je prostorem, ve

⁵² Srov. *Osnovy k výuce náboženské výchovy římskokatolické církve*, str. 7

kterém se projevuje spojení běžného a náboženského života.⁵³ Dítě má být tedy uschopněno ke vnímání světa, který jej obklopuje, ke vnímání života, k tomu, aby dokázalo rozvíjet životní zkušenosti ve světle víry, kterou vyznává a k porozumění křesťanského obrazu Boha.

Hovoříme-li v obecné rovině, můžeme říci, že na cestě k tomu, aby se dítě stalo člověkem, potřebuje vedení, potřebuje pomoc. Rodiče učiní rozhodnutí, které dítě musí akceptovat. Výchova, stejně jako výchova náboženská je účelná a zodpovědná tehdy, jestliže je utvářena jako předchozí rozhodnutí pro dobro dítěte, pro rozvoj jeho osobnosti.

Často se můžeme setkat s názorem, zda je vhodné děti nábožensky „ovlivňovat“ již v raném věku, zda není vhodné nechat rozhodnutí na nich samotných, aby se v určitém věku samy mohly rozhodnout, jestli náboženství přijmou či nikoliv. Můžeme argumentovat tím, že náboženství patří k životu – náboženská výchova je součástí celkové výchovy. Pokřtěné malé děti mají svoji víru rozvíjet v rodině, kde hlavní rolí je pro ně svědectví rodičů. Jejich postoje k víře malé děti přebírají automaticky. V předškolním věku je ovšem důležité si uvědomit, jakým způsobem jsou děti schopny poznávat. Jejich poznání spočívá ve sbírání zkušeností prostřednictvím smyslů a jejich zdokonalování, ve výchově ke ztišení a koncentraci. Náboženská výchova dětí předškolního věku spočívá v rozvíjení lidských hodnot jako je důvěra, nezištnost, prosba, radostná účast, které tvoří základ života z víry. Náboženská výchova má také iniciační funkci, uvádí do křesťanského života. V první fázi se probouzí náboženské citění dětí a má být nabízena pomoc při utváření správného obrazu Boha, ve druhé fázi je dítě uvedeno do svátostného života a života ve společenství církve. Formování obrazu Boha má spočívat v objevování jeho přítomnosti a působení v lidském životě a ve světě kolem dítěte.⁵⁴ Podle Všeobecného direktoria pro katechezi má být náboženská formace malého dítěte založena na výchově k modlitbě a uvádění do Písma svatého (VDK, č. 178). Biblické texty by neměly být nahrazovány texty jinými, při výběru je však třeba přihlížet k věku, vývoji, duchovním potřebám a připravenosti dítěte.⁵⁵ Dítě v předškolním věku je zvláštním adresátem Božího poselství, zejména proto je třeba brát ohled na jeho schopnosti kognitivní, duševní a emocionální.

⁵³ Srov. AMBROS, P. Teologicky milovat církev, str. 90

⁵⁴ Srov. Cesty katecheze, V. ročník, číslo 1, leden – duben 2013

⁵⁵ Srov. MAREK, Z. Bóg w przedszkolu i szkole, str. 89

Zbigniew Marek, SJ uvádí, že dítě by mělo Boha objevovat ve čtyřech základních obrazech, které ukazují Boží působení. Je to obraz Boha Stvořitele, Boha smlouvy, Boha Spasitele a Boha přítomného mezi lidmi. Tyto obrazy mohou být také pomůckou, které biblické texty je vhodné dětem předložit. Doporučuje se také, aby dětem předškolního věku byl obraz Boha založen na osobě Ježíše Krista – vtěleného Boha.

5.2 Rodina jako zázemí pro náboženskou výchovu

Jan Pavel II. Ve své apoštolské exhortaci *Familiaris consortio* nazývá křesťanskou rodinu „domácí církví“. Pokud na rodinu jako zázemí pro náboženskou výchovu budeme nahlížet z tohoto úhlu pohledu, musí nám být jasné, že pro rodiče, kteří chtějí zodpovědně vychovávat své děti k životu z víry, je právě tato myšlenka velice zavazující. Jak již bylo řečeno, prvním a přirozeným prostředím pro výchovu malého dítěte je rodina. Zde dítě zakouší lásku, péči a zájem o ně samotné. Barbara Surma tuto myšlenku rozvíjí a říká, obraz Boha vytvořený dítětem je závislý a spjatý s obrazem otce a matky, se zakoušením jejich důvěry, lásky, přátelství a s pozorováním světa a získáváním informací o něm. Dítě, které žije v rodině, kde se praktikuje společná modlitba, společné slavení svátků atp., dítě přirozeným způsobem objevuje existenci transcendentna. Buduje svůj vztah s Bohem a vytváří si jeho obraz. Dítě v předškolním věku hledá Boha, který je Lásky, protože v prvních letech života je dítě otevřené pro pečující lásku, jeho potřebou je žít v atmosféře lásky a přijetí. Ne všechny děti však mají pozitivní zkušenost v této oblasti. Pokud v náboženské výchově vycházíme z porovnání lásky k matce a otci s láskou k Bohu – „Bůh tě miluje jako máma a táta“, můžeme v tomto případě posílit negativní obraz Boha, který trestá nebo probouzí v dítěti strach. Pokud se však budeme ve výchově dítěte přímo odvolávat na to, že Bůh je Lásky a umožníme, aby dítě samo objevovalo přítomnost Boha ve svém životě, navázalo s Ním vztah, bude uspokojena jeho duchovní i vývojová potřeba.

5.3 Význam slavení a symbolů v náboženské výchově

Od útlého věku se setkáváme se slavením a symboly, byť bychom si toho byli vědomi. Už malé dítě, při oslavě svých narozenin, prožívá setkání se svými blízkými. Ti jej zdraví, podávají mu ruku, blahopřejí, políbí jej, předávají dárky. Obdobně se chováme, když se loučíme se svými přáteli, kteří odcházejí na dlouhou dobu, když se stěhují do jiného místa. Chceme druhému sdělit svou blízkost a přítomnost. Většinou ten, kterému chceme udělat radost, od nás dostane nějaký dárek, skrze který může naši přítomnost pocítit i tehdy, když s ním nemůžeme být fyzicky přítomni.

Náš všední den probíhá zdánlivě jednotvárně – škola, práce, přátelství, manželství. A jsou to právě sváteční a slavnostní chvíle, které nás vedou k zastavení a k zamyšlení se nad tím, co člověk v denodenním životě prožívá. V tomto ohledu jsou děti velice vnímavé. Svátečnost u nich vyvolává cosi, co se neděje každý den. Jak rády slaví. Jak rády se oblečou do pěkných šatů, aby tak vyjádřily výjimečnost dne. Jak rády očekávají slavení. V liturgickém roce je možností, jak slavit, nepřeberné množství. Narozeniny, jmeniny, slavnosti, které jsou pevně dané v liturgickém kalendáři; v neděli je to ritus slavení mše svaté, kterému předchází v některých rodinách společná snídaně; adventní doba s modlitební chvilkou u adventního věnce; vánoční a velikonoční svátky. Děti jsou obdarovávány a učí se rovněž tomu obdarovávat druhé. To vše děti vnímají velice intenzivně a je potřeba, aby v rodině společné slavení prožívaly. Samozřejmě i zde hraje důležitou roli příklad rodičů. To, co děti vidí, rády pak opakují a v dospělém životě přenášejí opět do svých rodin. Nejen v rodině, ale také při náboženské výchově ve škole či při katechezi je důležité zachovávat rituály, jako je rozsvícená svíčka stojící uprostřed kruhu dětí. Ty mají čas na ztišení, potom jsou vyzvány k tomu, aby přednesly své díky či prosby Bohu. Úvodní modlitba tak dostala rámeček symbolického rituálu, který rozčlenil čas a vnesl do něho řád.

Společnou známkou oblastí života, o které jsme se právě zmiňovali, je prožívání vnějšího a vnitřního, viditelného a neviditelného. Dárek se stává symbolem. Chci, abys na mě myslel i tehdy, když s tebou nebudu. Symboly se v našem životě mohou stát pramenem, ze kterého čerpáme sílu ke každodennímu všednímu životu. Slovo „symbol“ pochází z řeckého slova „symbollein“. Konkrétně v antickém Řecku byla důležitá možnost prokázat se u cizince jako přítel. Proto vznikl následující zvyk – na

znamení přátelství se rozlomil prsten, každý si vzal jednu polovinu, a když bylo potřeba dopravit poselství a doložila se polovina prstenu, bylo jasné, že poselství pochází od přítele. Proto když mluvíme o symbolu, máme na mysli vždy to, že máme něco hmatatelného, něco, co je viditelné. Je to však jen polovička, která potřebuje doplnění. Přes hmotu se stává to, co je předmětné, nositelem duševního, osobního. V symbolu se slučuje jedna polovina, která je viditelná a působivá a zároveň druhá polovina, která ukazuje na něco, co je přítomné za věcí. Této vlastnosti symbolů využívají různá náboženství. V katolické církvi mají důležité místo voda, víno, chléb, hostina. Je v nich patrný vztah k základním lidským potřebám a základním zkušenostem, jsou zakořeněny hluboko v člověku. Mnohé symboly ztrácejí svoji srozumitelnost, pokud jsou vytrženy z doby, v níž vznikly. Nemohou se také přesazovat z jedné kultury do druhé. Příkladem může být bílá barva, která pro evropské národy znamená barvu radosti, na východě je to barva smutku. Totéž platí pro symbolická gesta. Pokud někdo v Indii chtěl prokázat úctu druhému, nepoklekl, jak jsme tomu zvyklí u nás, ale učinil hlubokou úklonu, při níž se čelo a ruka dotkly země.

Symbol má účast na skutečnosti, na kterou poukazuje, nelze je svévolně vymýšlet. R. Guardini objevil význam symbolů používaných v liturgii (držení těla jako klečení, stání, úklony, liturgické předměty jako kalich, oltář...) pro živé slavení liturgie. Tato gesta nelze chápat jako „tělocvik“ při mši svaté, ale vysvětlit, proč tato gesta užíváme a co znamenají právě na pozadí symbolů. Například pozdrav v běžném životě ukazuje myšlení a cítění celého člověka a pozdravení pokoje při bohoslužbě je symbolickým vyjádřením nabídky uskutečnit mír, který nám daroval Kristus v konkrétním životě.

Na závěr této kapitoly stručné shrnutí – symboly, které nebyly předem, nejlépe v předškolním věku, dětmi prožity, nemohou být dále rozvíjeny. Není totiž na čem stavět.⁵⁶

---

⁵⁶ Srov. MUROŇOVÁ, E. Jsem s Tebou - náboženská výchova pro 1. třídu

6 Identita katecheze

Katecheze – pojem budeme používat takřka v každém materiálu, který byl k analýze dostupných materiálů získán. Považujeme proto za vhodné se tímto pojmem více zabývat. Cílem je, aby byl pochopen pojem katecheze, cíl katecheze a její služba a místa, kde katecheze může probíhat. Nejprve si vymezíme pojem katecheze, budeme hovořit o její identitě v katolické církvi a na závěr se zmíníme o metodě v katechezi. Pro naši práci je také důležité uvědomit si, že katechetické pomůcky existovaly v každé době. Byly sestaveny tak, aby vyhovovaly těm, kteří s nimi budou pracovat, nebo kteří z nich budou čerpat. Postupný vývoj pomůcek nám bude předložen také v kapitole deváté, kde budou pomůcky „dnešní doby“ seřazeny vzestupně – od nejstarší po nejmladší materiál (podle datace vzniku).

6.1 Pojem katecheze

Katecheze je systematická výchova ve víře, jejímž úkolem je doprovázet člověka na jeho cestě víry. Je osvojováním si křesťanského života v jeho celistvosti tak, aby víra dozrávala a člověk našel živý vztah k Ježíši Kristu. Součástí je poznání víry, liturgická výchova, mravní formace, učení modlitbě, život ve společenství a výchova k němu a uvedení do misie Církve.

Velmi zjednodušeně můžeme říci, že katecheze je nábožensko-pedagogické působení věřícího křesťana (duchovního nebo laika) na jiného křesťana s cílem posilnit jeho víru v Boha a v církve a povzbudit ho ke skutkům, konaným podle této víry.⁵⁷ Víra je dar od Boha, který byl člověku dán, aby člověk v tomto daru rostl. Vyžaduje proto součinnost člověka. Úkolem katecheze je člověka na této cestě doprovázet, pomáhat odstraňovat překážky, předsudky, obsah víry prezentovat přiměřenými formami, ale také přesvědčivým a taktním způsobem. Především pro děti je důležité tzv. „formační prostředí“. Je to prostředí, ve kterém dítě vyrůstá, ve kterém se setkává se svými nejbližšími, v tomto věku především se svými rodiči a sourozenci. Je to kontakt s lidmi, mezi kterými existuje silná citová vazba a kteří svůj vztah k Bohu projevují navenek. Formační prostředí se stává velice důležitou složkou dítěte,

---

⁵⁷ Srov. VOJTKO, S. Biblické katecheze pro děti předškolního a mladšího školního věku

protože vzory, jak se chovají rodiče, potažmo dospělí, dítě přebírá a na základě toho si utváří svůj vlastní život. Je velice důležité dát dítěti pocítit lásku (u rodičů bychom to měli brát jako samozřejmost), správný katecheta by v tomto duchu měl vést své katecheze. V dnešní době, kdy děti jsou již od útlého věku přesycování nejmodernější technikou je o to více potřeba dát jim znát – ano, já jsem zde teď pro Tebe, mám Tě rád a tímto vnitřním přesvědčením předávat obsah víry.

Je třeba vycházet z praxe dnešní doby, kdy většina dětí přijímá svátost křtu jako malé dítě, které ještě za sebe nemůže nést zodpovědnost a vlastně ani nemůže vědět, co se s ním děje. Leckdy jsme svědky toho, že svátost se přijímá jen kvůli tomu, že je to přání prarodičů, pak ještě dítě „absolvuje“ výuku náboženství, přistoupí k prvnímu svatému přijímání a tím jeho „křesťanský“ život končí. Úkolem katecheze v dnešní době je především zvát a pomáhat lidem ke konverzi, hlavním úkolem, jak již bylo zmíněno, je víru rozvíjet a vést ji k plnosti.⁵⁸ Jak tedy přesně chápat úkol a identitu katecheze? Identita katecheze spočívá ve velkém množství a různorodosti jejích forem. V rámci katechumenátu, příprava ke svátostem, formační kurzy, katecheze s textem Bible, přednášky, promluvy, besedy, modlitby. Na základě výše uvedeného katecheze ovšem „riskuje“, že bude všude a všim a v důsledku toho bude ztrácet svoji identitu a význam. Je třeba se pokusit o vymezení, vyjasnění a upřesnění pojmu. Východiskem pro katechezi je nauka církve, kterou rozvíjí pokoncilní katechetika. Identitu katecheze je třeba hledat především v této konkrétní době a na konkrétním místě (nyní jsem zde), hlásat a svědčit o evangeliu skrze to, co církev říká, koná, čím je. Identitu katecheze můžeme charakterizovat na základě trojí výchozí skutečnosti: Božího slova, víry, církve. 1) Katecheze je především služba slova, tedy služba evangeliu, hlásání Krista a jeho poselství. 2) Katechezi chápeme jako výchovu a doprovázení člověka na jeho cestě víry. 3) Katecheze je činnost církve. Vlastní projev její samotné existence a podstatný prvek jejího poslání.⁵⁹ Je tedy zřejmé, že katecheze není pouhé předávání obsahu víry, vyučování náboženským pravdám, ale je to formace, je to výchova víry a je jednou z etap rozsáhlého procesu evangelizace.⁶⁰

---

⁵⁸ Srov. DŘÍMAL, L. Katechetika, str. 47

⁵⁹ Srov. DŘÍMAL, L. Katechetika, str. 50

⁶⁰ Srov. Cat. trad. čl. 18

6.2 Cíl katecheze a její služba

Úkolem církve je mít katechety úzce spjaté s místní kulturou, znalé prostředí, ve kterém má být katecheze realizována. Obsah víry se nemůže předávat prostředky, které patří minulosti. Umění katechety v oblasti předávání obsahu víry spočívá v „dvojjazyčnosti“, tj. mluví jazykem vlastní kultury, aby jej posluchači vnímali, rozuměli mu a jazykem víry.

Na sklonku 19. století můžeme vnímat přítomnost rozličných hnutí v církvi. Rozvíjí se biblické bádání, zájem o patristiku, hnutí ekumenické a spolu s tím hnutí katechetické. Hledá se nový způsob, jak obnovit metodu náboženské výchovy. Jak vyučovat lépe katechismus s ohledem na stupeň psychického vývoje dítěte a jeho způsob učení.⁶¹ Katecheze je ovlivněna v dobrém slova smyslu liturgickým hnutím, které uvedlo do katecheze prvky a výrazové prostředky liturgie: zpěv, symboly, gesta. Řeší se rovněž otázky obsahu katecheze a je řečeno, že křesťanské poselství není rázu doktrinálního, ale je kérygmatem, radostnou zvěstí Ježíše Krista. K Němu má katecheze vést.

Jak již bylo řečeno, katechezi chápeme jako službu Božímu slovu a jako výchovu víry. Třetí úhel pohledu je katecheze jako činnost společenství církve. Výhodou činnosti společenství je bezesporu to, že katecheta nevystupuje sám, izolovaně. Nehlásá a nešíří učení, jehož autorem je on sám. Zprostředkuje zkušenost víry komunity rozšířené po celém světě, která má za sebou tisícileté dějiny. Na druhou stranu je toto poznání velice zavazující a zodpovědné. Je třeba si rovněž uvědomit, že katecheta se při své práci setkává s různými typy lidí. Ne jen s těmi, kteří jsou ochotni naslouchat, případně souhlasit s tím, co katecheta sděluje. Kolem nás je spousta lidí s různým přístupem k církvi. Včetně odmítání církve a námitek vůči činnosti církve. Leckdy bohužel zcela oprávněných, i toto je třeba reflektovat a snažit se o nápravu a opravdové žití a prožívání daru víry v Boha.

---

⁶¹ Srov. DŘÍMAL, L. Katechetika, str. 44

6.3 Místa katecheze

Kde vlastně probíhá katecheze? Musíme říci, že existuje mnoho „míst“, kde katecheze probíhá.⁶² Z eklesiologického pohledu je to především místní církve (diecéze), která má v oblasti katecheze zvláštní úkoly a zodpovědnost. Podle Všeobecného direktoria pro katechezi se v místní církvi uskutečňuje hlásání, předávání a žitá zkušenost evangelia, zpřítomňuje se všeobecná církev.

Papež Jan Pavel II. Hovoří o tom, že zodpovědnost za katechezi přísluší především farnímu společenství. Ona musí zůstat hlavní hybnou silou katecheze a jejím výsadním místem.⁶³ Je třeba vést v patrnosti, že při některých příležitostech nelze farnost považovat za centrum veškerého katechetického působení církve. Farní obec má být otevřená k propojení a spolupráci s jinými institucemi.

Katechetickou službu v místní církvi uskutečňují kněží, jáhni, řeholníci a laici ve společenství s biskupem. Každý má v katechezi své úkoly, které vyplývají z jeho stavu. Poslání kněží a řeholníků vyplývá z jejich „životního stavu“. Je potřeba ale říci, že ne vedení, ale doprovázení na cestě, která umožňuje proces změny, je očekáváno od kněze či řeholní osoby. To znamená, že kněz má být průvodce na cestě víry. Důležité je, aby člověk cítil oporu, aby si v tu chvíli mohl vybrat to, co právě potřebuje. Poslání laika pramení ze svátosti křtu (posíleno biřmováním). Své místo v katechezi má rodina, kde probíhá přirozená součást křesťanské výchovy.⁶⁴ V rodinném formačním prostředí probíhá od útlého věku dítěte zrání a probuzení touhy po Bohu. Dítě vidí příklad rodičů – návštěva mše svaté, přijímání svátostí, společné slavení, modlitba. Pokud jsou rodiče věřící z radosti, je to nejlepší formační prostředí pro děti.

Stane-li se, že tyto základy chybí, je úkolem vychovatele a katechety zjistit, zda a jaké nedostatky vznikly a zda je možné je nahradit. Vhodné je třeba přiměřenou formací pomáhat rodičům, aby dobře plnili své poslání. Mimoto tato práce poskytuje výbornou příležitost ke katechezi dospělých. Pokud rodiče budou své poslání dobře plnit, v širším kontextu můžeme říci, že se buduje církev. Stejně jako stát potřebuje dobré a fungující rodiny, stejně tak církev potřebuje rodiny, kde bude praktikovaná výchova postavená na křesťanských základech. Katechetická pedagogika má za úkol

---

⁶² Srov. Všeobecné direktorium pro katechezi

⁶³ Srov. Cat. trad. čl. 67

⁶⁴ Srov. DŘÍMAL, L. Katechetika, str. 118

v této výchově rodičům pomáhat, spolupracovat s nimi a snažit se vzbuzovat v dítěti aktivitu. Katechetická pedagogika se neomezuje pouze na vnější výrazy (i když ty jsou také důležité), ale snaží se vyvolávat vnitřní odpověď a chuť dítěte zakusit pocit, když se bude modlit, když navštíví kostel, když se zúčastní mše svaté.⁶⁵ Vzhledem k době, ve které žijeme, je výchova ke zniternění těžší, nicméně velice potřebná. Katecheze se musí přizpůsobovat rozumovým schopnostem a rozumovému vývoji dítěte, které hledá vysvětlení náboženského života dospělých.

---

⁶⁵ Srov. Všeobecné direktorium pro katechezi

6.4 Vývoj katechetických pomůcek

Neméně důležitý význam má práce na katechetických pomůckách.⁶⁶ Vrátime-li se do historie, zjistíme, že nedlouho po vynálezu knihtisku (kolem poloviny 15. století) se začíná v církvi šířit katechismus jako tištěná knížka. Především kněžím sloužil katechismus jako nepostradatelná příručka pro katechezi. Na základě dochovaných dokumentů lze usuzovat, že metodou katecheze bylo memorování obsahu katechismu. Vedle rozsáhlého Římského katechismu byly pro praktické účely pořizovány katechismy menší, tvořeny na principu otázka – odpověď. Katechismy byly rozděleny na tři části – pravdy, kterým je třeba věřit; přikázání, která je nutno zachovávat; svátosti, jakožto prostředky nadpřirozeného života, kterých je nutno užívat. Na základě katechetické reflexe můžeme konstatovat, že forma katechismů měla nepopiratelné přednosti, avšak také limity: abstraktní výrazy, malé zastoupení biblické a liturgické dimenze, deduktivní postup aj.

---

⁶⁶ Srov. DŘÍMAL, L. Katechetika, str. 42

7 Učební text jako didaktická pomůcka

Naším cílem je analyzovat dostupné materiály v jednotlivých diecézích naší země, které jsou určeny pro náboženskou výchovu a katechezi dětí předškolního věku. Existuje mnoho didaktických prostředků, jež mají napomáhat vychovatelům a katechetům při výchově nebo katechezi. Kromě názorných pomůcek, jako jsou např. obrazy, zvukové pomůcky, vyučovací automaty aj. se zaměříme na učební text jako jeden z možných didaktických prostředků. Kromě termínu učebnice se můžeme setkat rovněž s výrazy učební text, knižní učební pomůcka nebo školní kniha.⁶⁷ Didaktické zpracování učebního textu by mělo umožnit splnění základní funkce ve vyučování a výchově, to je funkci poznávací, upevňovací, kontrolní, motivační, koordinační (zajišťuje koordinaci při využívání dalších didaktických prostředků, které na ni navazují), rozvíjející a výchovná a orientační. Jsou to komplexní funkce, které v různých učenicích mohou být zastoupeny různou měrou.⁶⁸ My se v této práci nebudeme zabývat učebnicí v pravém slova smyslu (jako učební pomůcka při vyučování ve škole), ale zaměříme se na to, jaké existují knižní didaktické pomůcky sloužící pro výchovu a vzdělání, katechezi a náboženskou výchovu dětí v předškolním věku a jakým způsobem jsou dostupné katechetům a vychovatelům.

7.1 Analýza a metody zkoumání učebního textu

Analýza dokumentů je jednou z položek kvalitativního výzkumu. Dokumentem pro tuto potřebu rozumíme všechno napsané nebo zaznamenané. V dokumentech se projevují osobní nebo skupinové, vědomé či nevědomé postoje autorů, hodnoty a ideje. Dokumenty jsou knihy, články, plakáty, obrazy, obecně vyjádřeno – veškeré stopy lidské existence.⁶⁹ Rozmanitost dokumentů je výhodou této strategie, otevírá přístup k informacím, které by se jen těžko získávaly. Další výhodou dokumentů - v našem případě metodických pomůcek či učebnic - je okolnost, že napsaný text není vystaven působení zdrojů chyb nebo zkraslení, které vznikají při uskutečňování rozhovorů, pozorování, měření a jiných aktivit. Při výběru dokumentů hraje roli

---

⁶⁷ Srov. PRŮCHA J., Učebnice: teorie a analýzy edukačního média, str. 16

⁶⁸ Srov. SKALKOVÁ, J., Obecná didaktika, str. 104

⁶⁹ Srov. HENDL, J., Kvalitativní výzkum, str. 66

subjektivita toho, kdo výzkum provádí, ale neovlivňuje to informace, které jsou obsaženy v učebnicích či metodice.

Existuje více metod, jak zkoumat a analyzovat učebnici, uplatňují se metody různé povahy. Zkoumání učebního textu bychom zařadili do sféry kvalitativního výzkumu, protože jeho výsledků se nedosahuje pomocí statistických procedur nebo jiných způsobů kvantifikace. V rámci kvalitativního výzkumu je důležité se zaměřit na to, kdo provádí výzkum, jaká jsou výchozí stanoviska, za jakým účelem se výzkum realizuje a jakým způsobem je prováděna analýza dat. V zásadě lze tedy konstatovat, že v procesu kvalitativního výzkumu musí být zahrnut cíl výzkumu, definování výzkumných otázek, rozhodnutí o metodách, analýza a formulování závěrů výzkumu.⁷⁰ Při analýze a zkoumání dostupných materiálů, které jsou k dispozici v jednotlivých diecézích pro katechezi a náboženskou výchovu dětí předškolního věku, použijeme metodu komparativní. Metoda slouží k porovnání dvou nebo více učebnic z určitého hlediska. Budeme zkoumat samotné materiály a analyzovat vlastnosti učebního textu z hlediska komunikačního, obsahového a ergonomického. Tyto vlastnosti spoluurčují, jak učební text funguje ve vyučování, jakých výsledků bylo dosaženo a jaké predikce lze vyvodit.⁷¹ Zaměříme se rovněž na další hlediska a položíme si otázky - kdo učebnici píše, pro koho je určena aj. Tuto problematiku budeme podrobněji popisovat v jiné kapitole.⁷² Uvedené vlastnosti se dají zjišťovat, popisovat a analyzovat.

Pokud bychom měli shrnout výše uvedené, cílem našeho výzkumu je zmapovat, jaké materiály nabízí jednotlivé diecéze v naší zemi pro výchovu a katechezi dětí předškolního věku.

Rozhodli jsme se pro kvalitativní výzkum, protože budeme zkoumat text učebnice a analyzovat jeho vlastnosti.

V jiné kapitole budeme definovat konkrétní výzkumné otázky, které nám napomohou získat potřebné informace.

Samostatnou kapitolou bude analýza textů (získaných z jednotlivých katechetických center nebo na základě našeho samostatného bádání v knihovnách).

---

⁷⁰ Srov. ŠVAŘÍČEK, R., Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách, str. 12

⁷¹ Srov. PRŮCHA J., Učebnice: teorie a analýzy edukačního média, str. 43

⁷² Srov. <http://www.esourceresearch.org/eSourceBook/QualitativeMethods/5Documents/tabid/268/Default.aspx> [cit. 2. 2. 2014]

Jsme si vědomi toho, že je to pouze zlomek, který je k dispozici, nicméně bude zajímavé, jaké materiály jsou pro tuto věkovou skupinu využívány a jednotlivými katechetickými centry nabízeny.

V další části se budeme snažit o formulaci závěru výzkumu, v tomto případě analýzy jednotlivých dokumentů tak, jak chápeme, že by se daly využít nebo kriticky zhodnotíme, proč nemohou oslovit v dnešní době.

7.1.1 Komunikační parametry

Komunikační parametry jsou vlastnosti vyjadřovacích prostředků učebního textu; vyjadřují stupeň sdělitelnosti obsahu uživateli. Vlastnosti jsou dány jednak verbálními prostředky (jazyk a styl textu), jednak neverbálními prostředky (obrazové prostředky – fotografie, schémata, kresby aj.). Toto je jedna stránka komunikačních parametrů, druhá stránka je rozsah učebního textu. Mnohé učební texty jsou přesycovány neúměrným množstvím poznatků, především encyklopedického charakteru, což vyvolává negativní důsledky pro učení a vyučování. Parametr rozsahu textu je tedy jedním z důležitých faktorů, na který se analýza učebního textu zaměřuje.

7.1.2 Obsahové vlastnosti

K obsahovým vlastnostem učebního textu řadíme povahu, strukturu, vztahy, návaznosti a to, co tvoří náplň tohoto obsahu. Správný učební text by měl v sobě zahrnovat poznatky z různých oblastí, nevymezovat vzdělávací obsahy pouze rámcově. Obsah by v sobě měl nést hodnotové orientace, postoje a kulturu společnosti, ve které se člověk nachází. V rámci obsahových analýz se pozornost zaměřuje také na způsob, jakým je obsah učebního textu žákům prezentován, aby byl pro posluchače zajímavý a přesvědčivý. Analyzuje se, jak se učební text obrací na žáka emocionálními a personifikujícími prostředky, různými formami přesvědčování atd. Na základě některých výzkumů můžeme říci, že mnoho učebních textů je psáno

v neutrálním, odborném stylu, neoslovují své čtenáře apod. Je to ke škodě věci, protože tím učební text ztrácí svoji přesvědčovací sílu.

7.1.3 Ergonomické parametry učebnic

Do kvality učebního textu, co by didaktické pomůcky, je potřeba započíst rovněž ergonomické parametry, které text uzpůsobují k tomu, aby byl vyhovujícím pracovním nástrojem. Ergonomické parametry jsou dány např. druhem a velikostí písma, využitím barev, grafickými symboly, které stimulují při používání učebního textu, grafické odlišení základních a méně důležitých částí učebního textu. Zejména grafické prostředky jsou intenzivně analyzovány v rámci psychologické a psychodidaktické teorie učení z textu.⁷³

7.1.4 Další hlediska zkoumání učebnic

Kromě toho, že učebnici zkoumáme z hledisek výše uvedených, je potřeba se rovněž zamyslet nad několika otázkami a ptát se:

- *kdo* učebnici píše
- *pro koho* je určena (kdo ji čte)
- *účel, záměr a důvod* autora učebnici sestavit
- *výsledky*, které učebnice nabízí; je zde něco opomenuto nebo byly vyčerpány všechny možnosti týkající se tématu
- *co* autor vzhledem k uživateli učebnice *považuje za samozřejmé*
- *co by měl čtenář vědět* a autor s tím počítá, *aby byl pochopený smysl* toho, co je v učebnici napsané⁷⁴
- *didakticko-pedagogické hledisko* – zda je materiál srozumitelný a přijatelný pro věkovou skupinu
- *teologická správnost materiálu* – oficiální vyjádření katolické církve

---

⁷³ Srov. PRŮCHA J., Učebnice: teorie a analýzy edukačního média, str. 46

⁷⁴ <http://www.esourceresearch.org/eSourceBook/QualitativeMethods/5Documents/tabid/268/Default.aspx>

8 Úvod do praktické části

Cílem práce je zmapovat situaci ohledně materiálů dostupných pro katechezi a náboženskou výchovu dětí předškolního věku. Proto jsme se obrátili na katechetická střediska jednotlivých diecézí naší republiky. Výzkum byl proveden formou dotazování a sběru dokumentů.⁷⁵ Celkem bylo osloveno osm diecézí. V české provincii jsme oslovili diecézi pražskou, českobudějovickou, královéhradeckou, litoměřickou a plzeňskou, v moravské provincii diecézi olomouckou, brněnskou a ostravsko-opavskou. Pro získání potřebných informací pro výzkum a zhodnocení materiálů jsme se obrátili na vedoucí či mluvčí katechetických center a položili jim následující otázky:

- 1) Jaké materiály pro katechezi dětí předškolního věku nabízíte ve vaší diecézi?
- 2) Jedná se o materiály vaše vlastní, nebo využíváte již zpracovaných a dostupných materiálů?
- 3) Připravujete vlastní projekt pro tuto věkovou skupinu?

8.1 Přehled materiálů pro katechezi a náboženskou výchovu

Na základě získaných informací vytvoříme krátký přehled o tom, jaké materiály pro katechezi a náboženskou výchovu konkrétní katechetické středisko pro své katechety a učitele náboženské výchovy nabízí. Po té se zaměříme na analýzu námi získaných materiálů, které se budeme snažit seřadit podle toho, v jaké době vznikaly, pro koho byly určeny, jaký byl záměr autora při sestavování materiálu; zaměříme se na komunikační, obsahové a ergonomické parametry těchto materiálů.

Katechetické středisko v pražské diecézi – z tohoto střediska nebyly zaslány odpovědi na otázky v dotazníku. Kontaktovala nás ale paní Marie Nedbalová, která se již dvacet let věnuje náboženské výchově dětí předškolního věku. Skupinu navštěvují děti od 2 – 6 let, rozhodně počítá s aktivní účastí rodičů. Materiály, které používá k výchově, jsou její vlastní, nejsou majetkem katechetického centra.

---

⁷⁵ Srov. HENDL, J., Kvalitativní výzkum, str. 161

Katechetické středisko v Českých Budějovicích nemá vypracované vlastní materiály pro katechezi a náboženskou výchovu dětí předškolního věku. V nabídce má učebnice „Tím vše začíná“ (Tinie de Vries, Ekumenická rada církví, 1989) a metodiku „Aby malé bylo velké – náboženská výchova předškolních dětí“ (překlad Muroňová, Havel, Ederová, Kartuziánské nakladatelství, Brno, 2008).

Katechetické středisko královéhradecké diecéze pro katechezi dětí předškolního věku má zpracovaný materiál, ve kterém uvádí možnost využití již dříve vydaného německého obrazového cyklu „Vidět, zpívat, modlit se“. Podobně je rozpracovaný překlad metodických námětů k italskému obrazovému cyklu Gierrina Pery, není to však ještě dokončené. Na obou těchto obrazových cyklech lze postavit celoroční program katecheze podle potřeb konkrétní skupiny dětí. V současné době se intenzivně studuje systém Katecheze dobrého pastýře, který je přímo určený pro katechezi dětí předškolního věku a je založený na liturgicko-kérygmatickém modelu katecheze. Momentálně probíhá recenzní řízení překladu polské příručky, ale zatím není nikdo schopen říci, kdy vyjde v českém jazyce.

Katechetické středisko litoměřické diecéze nejčastěji využívá materiály „Aby malé bylo velké – náboženská výchova předškolních dětí“ (překlad Muroňová, Havel, Ederová, Kartuziánské nakladatelství, Brno, 2008), „Bůh mě má rád – dvouletý učební plán pro děti 3-6 let (Bícová a kol., vydal Samuel, 2009) a „Náboženská výchova předškolních dětí“ (Smahel, vydalo sdružení salesiánských spolupracovníků 1991).

Katechetické centrum plzeňské diecéze nemá žádný vlastní materiál pro katechezi a náboženskou výchovu dětí a ani nebylo sděleno, s jakými materiály pracují nebo poskytují katechetům a učitelům náboženství.

Katechetické centrum olomoucké arcidiecéze nabízí několik titulů, ze kterých lze při katechezích a náboženské výchově čerpat. Byly představeny materiály: „Tím vše začíná (Tinie de Vries, Ekumenická rada církví, 1989); „Aby malé bylo velké - náboženská výchova předškolních dětí“ (překlad Muroňová, Havel, Ederová, Kartuziánské nakladatelství, Brno, 2008); „Náboženská výchova předškolních dětí (Smahel, Sdružení salesiánských spolupracovníků, Praha, 1991); „Každé dítě potřebuje slyšet evangelium“ (Jungová, Samuel, 2011). „Biblické katecheze pro děti

předškolního a mladšího školního věku“ (Vojtko, Kartuziánské nakladatelství Brno, 2008).

V katechetickém centru diecéze brněnské nám byly nabídnuty materiály: „Sedmikrásek“ (Kaňa, Brno, 1990); pracovní listy „Jsme Boží děti“ (Kaňa, Brno) a „10 barevných plakátů pro názornou katechezi a náboženskou výchovu“ (překlad z italského originálu, české vydání: Portál, 2002). Na vlastním projektu zatím nepracují.

Z katechetického centra ostravsko–opavské diecéze se nám nepodařilo získat žádné informace, které bychom využili pro tuto práci.

Nyní se budeme snažit pro lepší přehled uspořádat informace do tabulky na základě tří definovaných otázek, které jsme položili vedoucím nebo mluvčím katechetických center v jednotlivých diecézích.

Tab. 1 **Jaké materiály pro katechezi u nabízíte ve vaší diecézi?**

Česká provincie	
Arcidiecéze pražská	- nebyly sděleny odpovědi na uvedené otázky v dotazníku - vlastní materiály nabízí paní Marie Nedbalová z farnosti Praha - Stodůlky
Diecéze českobudějovická	- Tím vše začíná - Aby malé bylo velké
Diecéze královéhradecká	- Vidět, zpívat, modlit se - Italský obrazový cyklus G.Pery - Katecheze dobrého pastýře (rozpracovaný materiál)
Diecéze litoměřická	- Aby malé bylo velké - Bůh mě má rád - Náboženská výchova předškolních dětí
Diecéze plzeňská	- Nebylo sděleno podle jakých materiálů pracují
Moravská provincie	
Arcidiecéze olomoucká	- Tím vše začíná - Aby malé bylo velké - Náboženská výchova předškolních dětí - Každé dítě potřebuje slyšet evangelium - Biblické katecheze pro děti předškolního věku
Diecéze brněnská	- Sedmikrásek - Jsme Boží děti - 10 barevných plakátů pro názornou výuku náboženství a katechezi
Diecéze ostravsko-opavská	- nebyly sděleny odpovědi na uvedené otázky v dotazníku

Tab. 2 Jedná se o materiály vaše vlastní, nebo využíváte již zpracovaných a dostupných materiálů?

Česká provincie	
Arcidiecéze pražská	- vlastní materiály nabízí paní Marie Nedbalová z farnosti Praha - Stodůlky
Diecéze českobudějovická	- využití již zpracovaných materiálů
Diecéze královéhradecká	- využití již zpracovaných materiálů
Diecéze litoměřická	- využití již zpracovaných materiálů
Diecéze plzeňská	- nebylo sděleno podle jakých materiálů pracují
Moravská provincie	
Arcidiecéze olomoucká	- využití již zpracovaných materiálů
Diecéze brněnská	- využití již zpracovaných materiálů
Diecéze ostravsko-opavská	- nebyly sděleny odpovědi na uvedené otázky v dotazníku

Tab. 3 **Připravujete vlastní projekt pro tuto věkovou skupinu?**

Česká provincie	
Arcidiecéze pražská	- nebyly sděleny odpovědi na uvedené otázky v dotazníku
Diecéze českobudějovická	- nemá rozpracovaný projekt
Diecéze královéhradecká	- rozpracovaný překlad metodických námětů k italskému obrazovému cyklu Gierrina Pery - recenzní řízení ke Katechezi dobrého pastýře
Diecéze litoměřická	- nemá rozpracovaný projekt
Diecéze plzeňská	- nemá rozpracovaný projekt
Moravská provincie	
Arcidiecéze olomoucká	- nemá rozpracovaný projekt
Diecéze brněnská	- nemá rozpracovaný projekt
Diecéze ostravko-opavská	- nebyly sděleny odpovědi na uvedené otázky v dotazníku

Na základě výše uvedeného lze říci, že kromě dvou diecézních katechetických center se nám podařilo získat informace, které dále můžeme zpracovávat. Z uvedeného vyplynulo, že žádná diecéze, kromě diecéze královéhradecké, v současné době nepracuje na žádném vlastním materiálu, který by byl využíván pro tuto věkovou skupinu. Katechetické centrum královéhradecké diecéze pracuje na překladech a vydání dvou materiálů v českém jazyce, počítá se s tím, že budou poskytnuty a nabídnuty ostatním zájemcům. Dále vyplynulo, že ve třech diecézích pracují podle materiálu „Aby malé bylo velké“, ve dvou diecézích podle materiálu „Tím vše začíná“ a „Náboženská výchova předškolních dětí“. Dá se tedy konstatovat, že neexistuje zcela jednotný materiál, který by byl pro všechny diecéze „povinný“ a podle kterého by se náboženská výchova a katecheze dětí předškolního věku realizovala. Spíše existuje mnoho rozličných publikací, ze kterých se čerpá a každá diecéze využívá toho, co katechetům nejvíce vyhovuje.

8.2 Kritéria hodnocení učebnice

K tomu, abychom mohli zhodnotit učebnice a materiály pro náboženskou výchovu a katechezi dětí předškolního věku si stanovíme kritéria, podle kterých budeme postupovat u všech titulů, které jsme získali a seřadili jsme podle toho, ve které době byly vydány. Seřazení materiálů bude vzestupné, tj. od nejstarších titulů po tituly nejnovější.

Kritéria hodnocení:

- Kdo materiál píše
- Pro koho je určen
- Účel, záměr a cíl materiálu (kognitivní složka, afektivní složka)
- Základní stavba
- Komunikační parametry (jazyk, styl textu)
  - verbální prostředky
  - neverbální prostředky (fotografie, schémata, kresby)
  - rozsah textu
- Ergonomické parametry (druh a velikost písma, využití barev, grafické symboly)
- Pedagogicko-didaktické hledisko
- Teologická správnost materiálu
- Shrnutí (vlastní hodnocení)
  - výběr učiva
  - modernost
  - funkce materiálu

9. Analýza dokumentů

9.1. Tím vše začíná (1989)

VRIES, Tinie de. Tím vše začíná: biblické příběhy k předčítání a vyprávění dětem předškolního věku: praktická příručka pro rodiče a vychovatele. Praha: Ekumenická rada církví v ČSSR, 1989, 202 s.

➤ Kdo materiál píše

Příručku vydala Ekumenická rada církví v ČSSR péčí Svazu nizozemských nedělních škol. Schválena byla Sekretariátem vlády ČSSR pro věci církevní, vytisknuta byla v Nizozemí v roce 1989.

➤ Pro koho je určen

Je určena pro rodiče a vychovatele, kteří Bibli berou jako podstatu svého bytí a v Bibli spatřují víc než jen pouhé literární dílo a chtějí své děti již od útlého věku seznamovat s biblickými příběhy. Některé příběhy jsou těžko srozumitelné i dospělým, ale přizpůsobí-li se biblický text myšlenkovému světu dítěte, bude mu jistě první seznámení s Bibli přínosem.

➤ Účel, záměr a cíl materiálu (kognitivní složka, afektivní složka)

Účelem příručky je ukázat, jakým způsobem se mohou děti s biblickými vyprávěními seznamovat. Cílem je představit možnosti katecheze vybraných příběhů ze Starého a Nového Zákona tak, aby to bylo přijatelné pro děti předškolního věku. Jak název naznačuje, je to pouze začátek všeho, co dětem bude později s podobnějším a obsáhlejším obsahem vypravováno. Název příručky také souvisí s úvodními slovy první knihy Bible „Na počátku...“ (v samé podstatě to znamená: tím vše začíná). Stvořitelem, stvořením, vyznáním víry v jediného Boha. A právě s vírou, která tvoří osu všech biblických spisů, se děti budou pomocí této příručky seznamovat. Kognitivní složka je zde zastoupena jednak možností četby biblických příběhů, dále možností naučit se jednoduché básničky či písničky, které jsou uvedeny u jednotlivých témat. V jednotlivých kapitolách jsou rovněž uvedeny poznámky pro vedoucí katecheze týkající se např. „ukazovacích básniček a písniček“, tj. co v které

chvíli se dá vyjádřit pohybem. Nechybí také zpracování námětu, což je zcela praktická činnost patřící do afektivní složky, kterou příručka obsahuje.

➤ Základní stavba

Jednotlivá vyprávění začínají úvodním rozhovorem, ve kterém je snaha o přiblížení se myšlenkovému světu dítěte předškolního věku. Je však třeba brát v úvahu rozdíly mezi dětmi, podmíněné rodinným a sociálním prostředím, ve kterém vyrůstají. V mnoha případech bude zapotřebí úvodní rozhovor či příklad upravit a přizpůsobit situaci. Děti se tak budou moci vžít do prostředí biblického příběhu, což je vzhledem k jejich věku důležité. Příručka je sestavena z částí, z nichž každá obsahuje:

- vysvětlení biblického textu
- úvodní rozhovor
- vlastní biblický příběh
- zpracování námětu

➤ Komunikační parametry

Text je sestaven tak, aby byl na jedné straně pomůckou dospělým, kteří s jednotlivými kapitolami budou pracovat a jednak se v jednotlivých kapitolách píše jazykem zcela dětským – dětské básničky, písničky, které mohou být při katechezi využity.

Celá příručka je barevně ilustrovaná, bez fotografií a schémat. Kresby jsou jednoduché, aby dítě předškolního věku nemuselo nad nimi přemýšlet a na první pohled mohlo pochopit to, co je napsané v textu.

Textu, co se týče rozsahu, je v jednotlivých kapitolách poměrně dost. Obsahuje také několik dětských říkanek a písniček vhodných k jednotlivým tématům, dále doporučené kroky, kterými by se měl katecheta řídit, aby bylo dosaženo cíle.

➤ Ergonomické parametry

Ergonomické parametry příručky jsou vyhovující. Celá kniha je psána přehledným písmem, na první pohled je zřejmé, co je náplní katecheze a co jsou

doporučující informace pro vedoucího katecheze. Ilustrace jsou velice jednoduché, jak již bylo řečeno výše, což není na škodu příručky, spíše k jejímu užítku.

➤ Pedagogicko-didaktické hledisko

Výběr témat je přiměřený pro danou věkovou skupinu. Metodika je uzpůsobena chápání dětí – vychovatele vede k tomu, aby přiměřeným způsobem témata dětem předkládal.

➤ Teologická správnost materiálu

Materiál je schválen Sekretariátem vlády ČSSR pro věci církevní. V tomto okamžiku musíme brát v úvahu datum vydání, což je rok 1989, kdy všechny věci podléhaly právě schválení této instituce.

➤ Shrnutí (vlastní hodnocení)

Výběr témat jednotlivých kapitol splňuje zásadu přiměřenosti věku dětí, byly zvoleny takové příběhy z Bible, aby se daly dětem lehce „vypravovat“ s použitím praktických situací, které znají ze svého života. Na základě jednoduše sdělených a přijatých informací v tomto dětském období, můžeme počítat s tím, že dítě bude mít určitý základ, na kterém bude moci v pozdějším věku stavět a lépe pochopit již „zpracovaná témata“ nebo témata těžší, která se v Bibli nachází. Někteří rodiče neví, jak se svými dětmi o příbězích z Bible hovořit, kniha se stává pouze „knihou, která je doma“. Právě tato příručka by mohla být dobrým pomocníkem na cestě, jak se s Bibli seznámit. Přesto, že byla vydaná v naší republice již v roce 1989, neztrácí na své nadčasovosti. Objevuje se zde jak složka kognitivní – dítě poslouchá příběh, na základě odpovědí na otázky je nenásilně vtaženo do děje příběhu, tak složka afektivní i psychomotorická – ukazovací básničky, písničky, praktické zpracování námětu.

Domníváme se, že náplň v jednotlivých kapitolách je na více než jednu katechezi (pokud bereme v úvahu časovou jednotku 45 minut). Je na vedoucím katecheze, aby případně vybral to, co pro katechezi považuje za nejdůležitější a tímto se zabývat. Je třeba brát v úvahu, že takto malé dítě nevydrží se svojí pozorností více než 10 minut, po té je třeba činnosti vystřídat. Za velkou pomoc naopak považujeme obsírnější

informace, jak s dětmi konkrétně ve kterém kroku pracovat, co je potřeba připravit pro praktické ztvárnění daného biblického příběhu.

Z hlediska komplexního cíle příručka plní svoji funkci. Je zde zastoupena kognitivní i afektivní složka, barevné ilustrace, přehledný text, nadčasovost vzhledem k době vydání.

9.2 Sedmikrásek (1990)

KAŇA, Jiří. Sedmikrásek – s nejmenšími k Pánu. Brno, 1990, 53 s.

➤ Kdo materiál píše

Příručku sestavil P. Jiří Kaňa, nyní farář v římskokatolické farnosti Blansko. Kromě této příručky mezi jeho publikační činnost můžeme zařadit rovněž vydané publikace: Jáhni a my (2005), Bůh mě má rád - učebnice náboženství pro 1. třídu (1995), K teologii kněžství a diakonátu (2008), Katka a Bětka na mši svaté (2008), Manželství od Boha nám dané (2006), Mše svatá - Misálek (2001), Metodika k učebnici náboženství pro 1. ročník (1995).

➤ Pro koho je určen

Příručka je určena pro rodiče a všechny ty, kteří se věnují výchově nejmenších dětí. Slouží tedy k rodinné katechezi a ke katechezi ve společenství. Setkání by měla probíhat jednou za týden či čtrnáct dní. Příručka předpokládá účast rodičů při katechezích ve společenství, aby i v domácím prostředí mohla být jednotlivá témata rozvíjena.

➤ Účel, záměr a cíl materiálu (kognitivní složka, afektivní složka)

Příručka obsahuje náměty pro setkávání rodičů a dětí se „Sedmikráskem“. Pro upřesnění, kdo vlastně Sedmikrásek je, dodáváme, že Sedmikrásek je vařečka s namalovaným obličejem a s kapesníkem coby šaty. Má to být kamarád, který se dětem stane vzorem a autoritou. Děti uvede prostřednictvím přírody, která je obklopuje a jejíž jednotlivé prvky jsou schopny v předškolním věku vnímat, k náboženskému pohledu na svět a přijmout, že existuje Bůh, který všechno stvořil a ke kterému směřujeme. Děti se naučí základním návykům (pozdravu, poděkování, vděčnosti, prosbě atd.), což naplňuje složku kognitivní. Všechny tyto věci se učí prostřednictvím kreslení, maňáskového divadla, písniček, pohybových her. Při setkáních je vhodné nešetřit chválou, oceněním každé maličkosti a povzbuzováním dětí. Především jde o to, umožnit dětem prožití společného radostného setkání (složka afektivní).

➤ Základní stavba

Materiál obsahuje sto pracovních listů ve formátu A5, nemá žádný obsah, který by témata jasně vymezoval. Pracovní listy jsou volné, jako přebal slouží tvrdý papír s ručně psaným názvem a jednoduchou kresbou.

Základní stavba lekce je shodná ve třech bodech:

- úvod
- vlastní příběh
- závěr

Každá lekce má svoji osnovu skládající se z úvodu, kdy Sedmikrásek všechny přivítá, připomene, co se dělo při posledním setkání a navrhne nějakou písničku, kterou si všichni společně zazpívají, aby se uvolnila atmosféra a navodil se přátelský duch ve společenství. Po té se na řadu dostává vlastní příběh. Doporučení autora je, aby byl předem připravený, a po vedoucím se vyžaduje také schopnost kreslit potřebné postavičky na tabuli, která by měla být v místnosti k dispozici. Při jednotlivých setkáních se používají maňasci – nakreslení a vystřížení z papíru, nebo jsou vyrobeni z pingpongového míčku, který má díрку k navlečení na prst. Příběhy jsou buď napínavé nebo veselé, poučné nebo odpočinkové. Přáním autora je, aby byly vedeny formou, kdy je dítěti nabídnuta možnost soustředění i odreagování se. Zakončení příběhu je vyřešeno většinou tak, že dětem je rozdána nějaká drobnost, aby si příběh zapamatovaly a poděkování Pánu za to, že postavička něco dokázala nebo se něčemu naučila, že děti něco dokázaly, naučily se. Touto modlitbou by děti měly spontánně reagovat na naučené věci a uvědomit si, že Bůh k tomu všemu patří.

➤ Komunikační parametry

Text působí uceleným dojmem pro jedno setkání, vše je řečeno na jedné straně formátu A5. Po prostudování materiálu se dá říci, že v textu splývají všechny sdělované skutečnosti dohromady. Není použito zvýraznění, prokládání textu, tím pádem není zcela přesně vymezeno, kdy se jedná o výklad, kdy o činnosti, kdy se přechází z jedné činnosti do druhé. Každý pracovní list hovoří o samostatném tématu, nijak na sebe další listy nenavazují.

Předpokládá se, že děti vzhledem ke svému věku s textem nepracují a text je určený pouze rodičům a vychovatelům. V odrážkách je řečeno, co by se ve kterou chvíli

mělo dít, kterým směrem setkání směřovat. Přestože na první pohled text působí uceleným dojmem, při bližším seznámením je nepřehledný, chaotický; není jasně vymezeno, které pomůcky by se měly připravit, přestože každé setkání tyto pomůcky vyžaduje. Na začátku není jasně vymezen cíl, ke kterému by se mělo dospět. Až v průběhu textu se dá vytušit, co bude hlavní náplní setkání. Jako kladný prvek bychom mohli hodnotit notový zápis písniček, které se v některých lekcích děti naučí. Velice jednoduché kresby mají charakter spíše doplňující, než aby se daly při katechezi použít.

➤ Ergonomické parametry

Text je černobílý, písmo malé, při čtení může působit problémy. Jednoduché kresby jsou také černobílé, jak již bylo řečeno, jsou spíše doplňkem textu, než aby se daly použít (např. naskenovat či okopírovat) pro využití katecheze, jsou spíše inspirací pro ty, kteří katechezi vedou. Některé kresby slouží rovněž jako návody, jak vyrobit jednoduché maňásky nebo jiné materiály potřebné pro aktuální setkání.

➤ Pedagogicko-didaktické hledisko

Z hlediska pedagogicko-didaktického se dá říci, že materiál vyhovuje věkové skupině nejmenších dětí. Je sestaven tak, aby formou přístupnou chápání dětí představil Boží pravdy a to na základě skutečností, které jsou dětem blízké a které ve svém životě prožívají.

➤ Teologická správnost materiálu

K tomuto materiálu není vyjádření České biskupské konference, ani doporučení biskupů. Můžeme se domnívat, že materiál je teologicky správný, vyjádření vyšších instancí chybí z důvodu politických změn a proto, že bylo potřeba okamžitě reagovat na dobu, která po roce 1989 v naší republice nastala.

➤ Shrnutí (vlastní hodnocení)

Příručka dle dostupných informací byla vydaná v roce 1990. Vezmeme-li v úvahu, že je to pouze rok po revoluci v roce 1989, je třeba připomenout, že jde o materiál, který se snaží podat „pomocnou ruku“ všem, kterým nebyla lhostejná náboženská výchova nejmenších dětí. Děti jsou v lekcích seznamovány s obvyklým lidským chováním, které by měly přijmout jako normu a na základě takto poznaného jim je nenásilnou

formou řečeno, že nad vším tímto je Bůh, který nám všechno dává. Děti by se měly tedy spontánně naučit Boha vpouštět do svého života a takto jej přijímat.

V době vydání byl jistě prospěšný všem, kteří se o tuto problematiku zajímali. Jde o „samizdat“, který byl vydán na „ rychlo“, aby vychovatelé měli alespoň něco k dispozici a mohli zajišťovat náboženskou a katechetickou činnost, která byla s nabytou svobodou vyznání potřebná. Písničky, které materiál předkládá, jsou nám známy již z daleko dřívější doby, kdy náboženská výchova (potažmo katecheze) byla zcela tabu. Oceňujeme rovněž to, že se na jednu stránku vejde náplň celého setkání. Pro současnou dobu náboženské výchovy a katecheze se materiál může jevit jako „určitým způsobem překonaný“. Již jsme si zvykli na barevné ilustrace, které zde zcela chybí, jde spíše o jednoduché náčrtky. Velikost písma se jeví jako spíše malá, někomu by toto při přípravě na setkání mohlo činit problémy.

Příručka na začátku každé lekce nevyjadřuje cíl, ke kterému by se mělo během setkání dojít. Není jasně řečeno, jaké materiály a pomůcky by si měl katecheta připravit, vyplývá to až po přečtení celého textu. Text působí rovněž nepřehledně v tom smyslu, že není zcela zřetelné, co která osoba (maňásek) má vyjadřovat. Materiál dává pouze stručný návrh lekce a počítá s tím, že katecheta bude důsledně připravený (včetně výroby všech pomůcek a výtvarných schopností), bude umět velice dobře improvizovat a bude spíše hercem, který se vžívá do rolí a bude těchto rolí zvládat více. Domníváme se, že takto pojaté setkání nemůže zastat jeden člověk, že by bylo vhodné mít aspoň osoby dvě, aby katecheze bylo pro děti zajímavá. V tomto pojetí jde o zcela soustavnou katechezi a soustavné setkávání se, jednotlivé lekce na sebe navazují a absence dětí by mohla být překážkou pro zvládnutí lekcí dalších.

9.3 Jsme Boží děti (1990)

KAŇA, Jiří. ŠPAČKOVÁ, Marie. Jsme Boží děti. Katechetické oddělení biskupství brněnského, 1990, 40 s.

➤ Kdo materiál píše

Stejně jako materiál předchozí i tento materiál je prací P. Jiřího Kani ve spolupráci s paní Marií Špačkovou, nyní vedoucí katechetického centra brněnského biskupství. Jedná se opět o tzv. „samizdatové vydání“, jak bylo řečeno paní Špačkovou, jedná se o materiál, který hodně čerpal z předchozího materiálu „Sedmikrásek“.

➤ Pro koho je určen

V první řadě je materiál určený pro katechety a vychovatele, kteří s dětmi pracují a dále pro děti samotné, protože jde o sbírku pracovních listů. Společně s vedoucím děti s listy pracují, dle instrukcí domalovávají či vybarvují.

➤ Účel, záměr a cíl materiálu (kognitivní složka, afektivní složka)

Předložený materiál má pomoci při náboženské výchově a katechezi dětí jednoduchou, přijatelnou formou, nejmenší děti seznámit s Božím plánem a Jeho vztahem k lidem. Předpokládá se, že děti bude doprovázet k modlitbě ve společenství, ať už spontánní, vlastními slovy, nebo při modlitbách Otče náš, Zdrávas Maria a to vše na základě afektivní složky, kterou pracovní listy nabízejí. Například prohlédnout si obrázek s tím, co má vyjadřovat; do obrázku domalovat, co bylo „zapomenuto“ a jiné a zároveň pod vedením katechety se učit děkovat, odpouštět, být vnímavý k potřebám druhých.

➤ Základní stavba

Materiál kromě pracovních listů (celkem jich je čtyřicet) obsahuje „Pokyny pro práci s jednotlivými listy“. Není zde dopodrobna rozepsaný celý scénář ke konkrétní katechezi, spíše se jedná o vybídnutí, jak s kterým listem pracovat, co je důležité vyzdvihnout. Bez tohoto komentáře by byly pracovní listy samy o sobě pro vedoucího lekce velmi těžko zpracovatelné. Pokyny jsou psané v několika větách, z čehož je patrné, že vedoucí či katecheta má již určité zkušenosti v náboženské

výchově a využívá svých zkušeností. Není také řečeno, v jaké časové době by měl být materiál využit.

➤ Komunikační parametry

Metodika k pracovním listům je psaná způsobem, který předpokládá, že ten, kdo se tématu věnuje, je schopen improvizace a je zcela obeznámený s tématem, které chce dětem předložit. Metodika přesně nevymezuje cíl, ke kterému se má při práci s pracovním listem dojít. Spíše přes afektivní působení na děti se může k cíli dojít; pravděpodobně toto bylo hlavním posláním pracovních listů. Bohužel, k tomuto materiálu nebylo přiloženo úvodní slovo autorů, domníváme se, že vzhledem k době, ve které byl tento materiál vydán, nebylo toto obvyklé.

Pracovní listy obsahují jednoduché kresby, které doplňuje text. Vzhledem k tomu, že materiál je určen pro děti předškolního věku, můžeme se domnívat, že text je určený pro rodiče, kteří s dětmi budou dále rozvíjet jejich náboženskou výchovu a pracovní listy poslouží kromě katechetů také jim.

Malý rozsah textu u metodiky můžeme hodnotit tak, že dává příležitost katechetům a vychovatelům přizpůsobit každou lekci skupině, ve které katecheze probíhá. Spíše se počítá s aktivitou těchto lidí, metodika je pouze určitým „nařknutím“, jak s konkrétním pracovním listem pracovat.

➤ Ergonomické parametry

O ergonomických parametrech v pravém slova smyslu, jak je pojímá kvalitativní výzkum, v tomto případě hovořit nemůžeme. Co se textu a výtvarných prostředků týká, jedná se o velice jednoduché pracovní listy a jednoduchou textovou metodiku. Žádný z těchto uvedených materiálů není barevně zpracován (z dostupných informací není jasné, kdo pracovní listy ilustroval), texty na pracovních listech jsou napsány psacím písmem. Toto písmo se může jevit v dnešní počítačové době jako neobvyklé, nicméně v době, kdy materiál vznikl, bylo psací písmo bráno jako standard.

➤ Pedagogicko-didaktické hledisko

Pracovní listy (jednoduché černobílé ilustrace) jsou přiměřené pro danou věkovou skupinu. Obsahují však příliš mnoho textu, který nejmenší děti nejsou

schopny vůbec přečíst. Můžeme se domnívat, že s listy pracují děti a katecheta na společném setkání a předpokládá se dále aktivní účast rodičů, když si dítě pracovní list přinese domů. Potom bychom chápali mnohost textu uvedeného na pracovních listech, aby i rodič věděl, jaké téma bylo probíráno a se svým dítětem o tomto dále hovořit.

➤ Teologická správnost materiálu

Stejně jako u přechozího materiálu (Sedmikrásek) chybí oficiální vyjádření katolické církve. Můžeme se domnívat, že materiál je teologicky správný, vyjádření vyšších instancí chybí z důvodu politických změn a proto, že bylo potřeba okamžitě reagovat na dobu, která po roce 1989 v naší republice nastala.

➤ Shrnutí (vlastní hodnocení)

Materiál k výchově a katechezí dětí předškolního věku „Jsme Boží děti“ dle sdělení paní Marie Špačkové byl v katechetickém centru brněnského biskupství k dispozici asi v roce 1990 jako rozšíření „Sedmikrásku“ (o němž pojednává kapitola 9.2). Jde o jednoduchý materiál v tom smyslu, že obsahuje pouze pracovní listy a metodiku. V metodice jsou řečeny základní informace, o čem pracovní list vypovídá a co je potřeba s dětmi dokreslit či vybarvit. Spoléhá se na vědomosti katechety či vychovatele a dává se mu veliký prostor pro jeho vlastní aktivitu. Vzhledem k roku vydání se nedají očekávat žádné barevné úpravy a ilustrace, jak jsme tomu zvyklí dnes. Domníváme se, že šlo spíše o to, dát základní témata, jak a co by měli katecheté a vychovatelé nejmenším dětem předkládat pro poznání Boha a jeho zjevení. Domníváme se, že materiál v době, ve které vznikl, byl dobrou a důležitou pomůckou, přestože nevykazuje nejlepší hodnocení ve výše uvedených parametrech, které byly pro analýzu stanoveny.

9.4 Rodinná katecheze pro děti od 4 do 10 let (1991)

Schrötterová, Pavla. Cúth, Marian. Náboženská výchova předškolních dětí (4-7 let), 1. díl. Praha 1991, Sdružení salesiánských spolupracovníků, 73 s.

➤ Kdo materiál píše

Pomůcku pro náboženskou výchovu v rodinách sestavila Pavla Schrötterová a Maian Cúth se spolupracovníky. Lektorem byl P. Rudolf Smahel. Velice poutavá předmluva i lekce byly vypracovány podle předlohy francouzských autorů (J. Verdier, M. Chanon, A. M. Augardová) na základě praktických zkušeností s náboženskou výchovou dětí předškolního věku.

➤ Pro koho je určen

Pomůcka je určena pro rodiče a katechety. Lekce jsou podávány jako návrhy ve stručných bodech a předpokládá se, že katecheta si je povede co nejspontánněji a nejpřirozeněji a přizpůsobí je stupni rozvoje dětí. Předpokládá se, že náboženská výchova probíhá v rodinách a proto pomůcka dává podněty také rodičům, aby mohli u svých dětí rozvíjet náboženskou výchovu tak, jak ji vyjadřoval Don Bosco - vychovávat poctivé občany, dobré křesťany a jednou šťastné obyvatele nebe.

➤ Účel, záměr a cíl materiálu (kognitivní složka, afektivní složka)

Cílem pomůcky a následné katecheze je radost z křesťanství, celkové zakotvení člověka v Bohu a prohloubení vztahu k lidem a světu. Je třeba se zaměřit na společné zážitky stejně jako na vytváření křesťanského vztahu k Bohu. Kognitivní složka se projevuje v lekci prostřednictvím cíle, kde je řečeno, čeho má katecheta při setkání dosáhnout. Prostřednictvím kreslení, modelování, prací s obrázky, zpěvu (afektivní složka) se opakuje téma lekce a prostřednictvím těchto věcí se téma aplikuje na život dítěte.

➤ Základní stavba

Soubor Rodinná katecheze obsahuje pět dílů pro náboženskou výchovu dětí v rodinách nebo ve společenství rodin. První díl je zaměřen na náboženskou výchovu dětí předškolního věku, dále přes všechny díly je pátý díl zaměřen na čtvrtou a pátou třídu. My se budeme zabývat dílem prvním.

Lekce objasní katechetovi to, čeho se má dosáhnout prostřednictvím:

- Cíle
- Rozhovoru
- Hry
- Modlitby
- Kreslení
- Zpěvu

Ne každá lekce obsahuje všechny tyto prvky, jde o návrhy, aby si katecheta lekci mohl připravit a přizpůsobit ji stupni rozvoje dětí ve společenství. Každá hodina však začíná a končí krátkou modlitbou vlastními slovy. Předpokládá se, že rodiče se aktivně zúčastňují lekcí, zapojují se a doma dítětem opakují nebo vypracují úkol. Setkání skupiny je doporučeno jednou týdně, dále je vhodné opakovat některé lekce ještě jednou, případně opakovací lekci zařadit po určitých celcích. Doporučení od autorů je současně sledovat obrázky v knížce „Kinder Gottes“.

Rodinná katecheze je rozdělena do pěti částí: **A:** Období o začátku školního roku do adventu. **B:** Advent – vánoce. **C:** Od vánoc do velikonoc. **D:** Postní doba. **E:** Od velikonoc do konce školního roku.

➤ Komunikační parametry

Autoři pomůcky zcela jasně a zřetelně již v předmluvě chtějí všem katechetům a rodičům dát najevo, čím by se měli zabývat a jakým způsobem by měli jednotlivé kapitoly dětem předkládat. Styl, kterým je tato pomůcka napsaná, dává jasná pravidla i pro začínající katechety, kteří zatím tápají a třeba si neví rady, jak takové setkání řídit. Text je psaný zcela přehledně. Je vytyčen cíl, kterého se má v lekci dosáhnout i prostředků, které mohou být použity. Jde o rozmanitost, o naplnění času a o přizpůsobení nejmenším dětem. (Přihlédneme-li k tomu, že u každé činnosti jsou schopny vydržet cca 10 minut).

➤ Ergonomické parametry

Máme-li se zaměřit na durh a velikost písma, dle našeho soudu zcela odpovídá naší době, trůfáme si říci, že dobu, ve které materiál vznikl (1991) v tomto směru dokonce „předběhl“. (Ve srovnání s jinými pomůckami, které datují vznik v této době). Ilustrace jsou černobílé, mohou být však využity jako pomůcka pro děti, které je vybarví, „dotvoří“ apod. Obrázky jsou vhodné k použití i při katechezi v dnešní době, jsou nadčasové.

➤ Pedagogicko-didaktické hledisko

Materiál přesně vymezuje cíl lekce a každý cíl je z pohledu výše uvedeného hlediska přiměřený pro danou věkovou skupinu. Pro vychovatele je podán přijatelným způsobem, aby mohl být interpretován našim nejmenším.

➤ Teologická správnost materiálu

Materiál vydalo Sdružení salesiánských spolupracovníků v roce 1991, tím je zajištěna teologická čistota materiálu.

➤ Shrnutí (vlastní hodnocení)

Pomůcka pro katechezi již v úvodním slově a předmluvě zcela jasně hovoří ke všem, kteří se výchově nejmenších dětí věnují. Počítá se s náboženskou výchovou v rodině, na kterou pomůcka odkazuje. Kromě kněží a katechetů promlouvá rovněž k rodičům, kteří na dítě působí přes cit a jeho vůli, vytváří radostné společenství, ve kterém je osloveno srdce dítěte. Zároveň autoři upozorňují na to, že náboženská výchova prožívaná hrou a zážitky v sobě nese i jisté nebezpečí. Je třeba usilovat o to, aby srdce bylo naplněno a rozum osloven. Cílem katecheze je radost z toho, že „jsem křesťan!“ a v tomto duchu se očekává další působení ve světě, ve kterém právě teď jsem. To, jak žijí rodiče, jak se chová katecheta či vychovatel, děti vnímají ve velké míře a snaží se napodobovat chování svých vzorů. Je velice dobré, že kromě praktických věcí, jakým způsobem vést lekci, se také autoři zabývají na několika stránkách tím, aby vysvětlili, co je podstatné pro náboženskou výchovu našich nejmenších. Oceňujeme rovněž jednotlivé kroky, které jsou v úvodních stranách řečeny směrem k vychovatelům. Odkazují na to, že náboženská výchova se týká celého člověka, tj. křesťanský život dítěte nespočívá v tom, že „umí katechismus“,

ale že je ochotno brát to, že Bůh je náš Otec, že se považuje za Boží dítě. Dále se hovoří o tom, jakým způsobem se naučí děti modlit. Cílem je dětem ukázat, že modlitba se nevztahuje pouze k určitému vyhrazenému času, ale má nás provázet celý život. Autoři se rovněž zabývají činností, jako je kreslení (hodnotí se jako přirozený prostředek vyjadřování před tím, než se dítě naučí psát). Zamyšlení autorů patří rovněž mravní výchově dětí, jak by se měl správný katecheta a rodič ve vztahu k dětem chovat, jaké obraty směrem k nim používat a kterých se naopak vyvarovat. U každého celku je jasně řečeno, čemu novému by se měly děti naučit, jakým způsobem jim toto předložit. Jednotlivé lekce jsou stručně, ale výstižně popsány. Dávají rovněž možnost přizpůsobit danou látku schopnostem katechety a schopnostem dětí ve skupině. Rozčlenění lekce do bodů vybízí k časovému rozepsání tak, aby byl splněn limit, po který jsou nejmenší děti schopny přednášenou látku vnímat. Při celkovém pojetí je třeba ocenit nadčasovost pomůcky.

9.5 Deset barevných plakátů pro katechezi a náboženskou výchovu

(2002)

- Kdo materiál píše

Plakáty a text brožur zpracovala na základě italských originálů Mgr. Marie Špačková. Ilustrovala Hilda Johanna z Fraternity Malých sester Ježíšových, italský text: Pierangelo Coscia, Bartolino Bartolini.

Paní Mgr. Marie Špačková je vedoucí katechetického centra biskupství brněnského.

- Pro koho je určen

Soubor plakátů a pomocných textů je určen pro všechny, kdo se jakýmkoliv způsobem podílí na katechezi nebo náboženské výchově dětí a vztahuje se k učivu obsaženému v Katechismu ČBK pro děti od šesti do osmi let.

- Účel, záměr a cíl materiálu (kognitivní složka, afektivní složka)

Účel, záměr a cíl v úvodním slově není zcela přesně vymezen, ale po prostudování materiálů lze konstatovat, že cílem je děti seznámit s dějinami spásy prostřednictvím Starého a Nového zákona. Vybrána jsou hlavní témata, která jsou děti v tomto věku schopny přijmout a pochopit. Součástí materiálu je 10 barevných plakátů, jejichž styl je trochu jiný, než na jaký jsme doposud narazili. Ilustrátorka se snažila zachytit nejen vnější skutečnosti, ale svým ikonografickým pojetím gest, barev a postavů především jejich vnitřní obsah.

- Základní stavba

Materiál obsahuje deset barevných plakátů pro názornou katechezi a náboženskou výchovu a výkladové a pomocné texty pro použití plakátů. Plakáty jsou z praktických důvodů poskládány do menšího formátu, mohou se však podlepit či pomocí lišt z nich vytvořit závěsné mapy. Plakát takto vystavený se stává viditelnou připomínkou témat, která byla probrána. Na plakátu je několik „ikonografických“ obrazů vztahujících se k probíranému tématu, počet obrazů je pokaždé jiný. V metodice je doporučeno, zda je nutné každý „plakát“ probrat celý, nebo zda je dobré jednotlivá obrazová ztvárnění rozložit do více setkání. Každá lekce

v metodice obsahuje text a otázky vztahující se k tématu, rovněž odkazy na biblické texty.

➤ Komunikační parametry (jazyk, styl textu)

Na základě doporučení autorů je vhodné, aby se katecheta na setkání připravil tak, že nejdříve on sám stráví před obrazem v klidu nějakou dobu. Projde si jednotlivé části textu metodiky, jednotlivé obrázky a zamyslí se nad nimi. Metodika (výkladové texty) jsou pro něj inspirací, nemusí se jich držet. Totéž platí o otázkách, které jsou součástí metodiky. Pomocí pro každou lekci by měl být katechismus pro děti „Já jsem s vámi“.⁷⁶ Rozsah textu v metodice stačí katechetovi k tomu, aby si mohl uspořádat celou lekci, někde je doporučeno, že lekci je vhodné rozdělit do několika částí.

➤ Ergonomické parametry (druh a velikost písma, využití barev, grafické symboly)

Materiál metodiky pracuje s počítačovým písmem, na což jsme v naší době zvyklí. Prokládané znaky v textu jsou otázky nabídnuté k zamyšlení především katechetovi, aby on byl schopen na jejich základě vést lekci. Jak již bylo řečeno, hlavní součástí materiálu jsou barevné plakáty. Obrazy na plakátech ve svém „naivním“ stylu vycházejí z kompozice tradiční ikonografie. Jsou působivé, jednoduché a bezprostřední. Při katechezích je třeba upozornit děti na to, že malířka chtěla nakreslit nejen to, co je vidět, ale také prostřednictvím barev, výrazy obličeje, gesty a postoji vyjádřit to, co vidět není. Autoři dodávají, že platí pravidlo: nejdříve pozorovat věci vnější, pak vnitřní. S dětmi se zamyslet nad tím, co komu konkrétního obrázek připomíná, na co asi člověk na obrázku myslí, co obrázek znamená pro každého osobně. Je na katechetovi, aby sám tyto věci odvodil a přizpůsobil je vlastní skupině.

➤ Pedagogicko-didaktické hodnocení

Témata jsou podávána přiměřeně pro věkovou skupinu, pracují s úryvky z Bible a záleží jen na katechetovi, jakým způsobem jednotlivá témata dětem předloží. Velkým přínosem jsou barevné obrazy usnadňující katechetovi práci s dětmi.

---

⁷⁶ První díl katechismu uvádí děti do života s Bohem a seznamuje je s nezákladnějšími pravdami víry. Velká pozornost je věnována eucharistii a slavení liturgie. Katechismus České biskupské konference pro děti od 6 do 8 let

➤ Teologická správnost materiálu

Materiál byl vydán s církevním schválením Mons. ThLic. Vojtěcha Cikrleho, biskupa brněnského v roce 2002.

➤ Shrnutí (vlastní hodnocení)

Na základě vlastní zkušenosti můžeme konstatovat, že materiál je vhodný rovněž pro katecheze dětí předškolního věku, pokud je přizpůsobený vlastní skupině. Obrazové materiály jsou děti schopny vnímat a zapamatovat si, co bylo řečeno o barvách, gestech, postojích. Na základě toho, co si zapamatovaly z dřívějších lekcí, zcela spontánně reagují na obrazy lekcí dalších. Pokud katecheta v úvodní lekci pečlivě a přesvědčivě vysvětlí základ, co jednotlivé barvy, gesta a postoje znamenají (i za cenu toho, že tímto stráví jedno setkání), mnohonásobně se to zúročí v lekcích dalších. Děti samy pak kladou otázky, někdy je až překvapující, jakých otázek jsou takto malé děti schopny a je na katechetovi, aby byl schopen toto zodpovědět nebo – v lepším případě – rozvinout téma, do kterého se zapojí i rodiče, kteří většinou s dětmi jsou na katechezi přítomni. Velice živě děti reagují na každý obrázek, o všech věcech a lidech, kteří jsou na obrazech ztvárněni, chtějí vědět jejich význam v dané situaci. Je velice potěšující, že děti předškolního věku jsou schopny takto reagovat a takto chápat předložený materiál. Proto, aby si děti lépe zapamatovaly předložený materiál, na základě vlastních zkušeností doporučujeme využít jejich potenciálu především ve formě kresby. Tehdy jsou schopny vyjádřit, co je oslovilo, co si zapamatovaly. Při celkovém hodnocení jejich kreseb nejde samozřejmě o to, kdo „obrázek lépe namaloval“, ale o prezentaci, jak které dítě danou situaci prožívá. Je dobré, aby svoji kresbu dítě okomentovalo a předpokládá se pochvala od katechety (přestože je každé dítě na jiné úrovni, co se týká tohoto vyjádření), ale pochvala každého dítěte je zcela nezbytná pro další práci ve skupině.

9.6 Aby malé bylo velké (2008)

EDER, Margot, a MUROŇOVÁ, Eva, a HAVEL, Tomáš, Cyril. Aby malé bylo velké: náboženská výchova předškolních dětí v mateřských školách a ve farnostech.

- Kdo materiál píše

Český text zpracovala Eva Muroňová a Tomáš Cyril Havel.

Mgr. Eva Muroňová, Ph. D. zaštiťuje odborné části programů centra (metodické materiály pro výuku náboženství a pro katechezi aj.) a podílí se na jejich realizaci. Přednáší na odborných i praktických seminářích. Je garantem programů v rámci pedagogiky Franze Ketta.

P. Tomáš Cyril Havel je členem řádu Petrinů. Vykonává duchovní správu v písecké farnosti a podílí se na přípravě české redakce časopisu DUHA.

- Pro koho je určen

Prvotně je program určen pro práci ve skupinách předškolních dětí a jejich rodičů, kteří se scházejí ve farnostech. Podněty v praktické části mohou být využity také ve skupinách mladých rodin s dětmi, v rodině s více dětmi, ve věkově smíšených skupinách, při bohoslužbách pro děti, ve skupinách dětí s integrovanými dětmi s postižením a ve skupinách dětí s mentálním postižením. Vhodný je rovněž pro skupiny dětí v církevních školách, může být využit též v nižších ročnících škol, které nabízejí náboženskou výchovu. Program je v souladu se současným rámcovým vzdělávacím programem, učí pozitivnímu vztahu k životu a předává hodnoty, které jsou ve společnosti přijímány jako obecně dobré a prospěšné.

- Účel, záměr a cíl materiálu (kognitivní složka, afektivní složka)

Záměrem programu je posloužit tam, kde je dobrá vůle scházet se, vnímat hodnotu života. Kde nechybí otevřenost k tomu, jak nejen dospělí mohou vychovávat své děti, ale také jak děti mohou obohatit dospělé. Pomůcky potřebné pro jednotlivé lekce programu mají být přiměřené věku dětí, původní a přírodní. Barvy šátků (šátky jsou pro tento program typické) a materiálů jsou vybírány tak, aby podporovaly představy dětí, dávaly prostor jejich fantazii a vyvolávaly asociace. Např. barva zelená – příroda, louka, les, jaro, půst. Barva žlutá - slunce, světlo, den, obilí,

úplnost, horko, poušť. Modrá má znázornit vodu, pramen, studnu, moře, nebe, vesmír. Jsou rozváděny ještě jiné barvy, vše je důkladně popsáno v úvodu programu. Cílem programu není učit děti základní modlitby, učit je znát biblické příběhy, ale naučit děti radovat se z toho, že společně naplňují křesťanské soužití a navzájem si zprostředkovávají křesťanské hodnoty. O Bohu se mluví jako o někom, kdo je v životě přirozeně přítomný. Program je sestaven podle principů pedagogiky celistvé výchovy dítěte.

➤ Základní stavba

Program sestává ze čtyř celků, předpokládá, že se s dětmi začne pracovat na začátku školního roku. Proto také název prvního celku je Podzim (obsahuje jedenáct podkapitol), Zima (dvanáct podkapitol), dále Jaro (devět podkapitol) a Léto (devět podkapitol).

Jednotlivá setkání mají jednotné schéma, autoři to zdůvodňují tím, že nejmenší děti potřebují pevně stanovený průběh, potřebují – rituály, neměnné uspořádání prostoru a časový rozvrh. To má dětem pomáhat soustředit se na nové prožitky a umožnit jim snáze se zařadit do skupiny. Setkání je rozděleno do pěti částí: Společně se scházíme. Společně poznáváme svět. Něco nového vytváříme. Tancujeme a zpíváme. Loučíme se.

Nyní bychom se okrajově zmínili o tom, co je náplní jednotlivých částí. Cílem části „Společně začínáme“ je vytvořit společenství a soustředit pozornost dětí i dospělých. V části „Společně poznáváme svět“ děti i rodiče spolupracují na poznání objektů – např. předmět, příběh, životní situace, roční doby. Poznávání se děje všemi smysly (návuk pohybu a klidu, smyslové vjemy, dramatizace, píseň). Pomůckou jsou barevné šátky zprostředkovávající barvy a tvary. V části „Něco nového vytváříme“ děti společně s rodiči mají možnost vyjádřit to, co bylo řečeno v předchozí části. Skládají si obrazy z nejrůznějších materiálů. „Volná hra a příležitost k rozhovoru“ dává prostor dětem rozhodnout se, s kým nebo s čím si budou hrát. Rodičům je dán prostor prohovorit otázky vztahující se k tématu. Zároveň rozhovor slouží k uvolnění, k výměně zkušeností, k rozvoji kontaktů mezi jednotlivými rodinami. Po volné hře se skupina opět shromáždí ke společné pohybové aktivitě, kdy prostřednictvím hry, písně, gest interpretují prožité zkušenosti, které jsou nakonec

uzavřeny ve společné modlitbě. Závěrečný rituál „Loučíme se“ je důležitý prvek setkání a stejně jako začátek by měl být jasně rozpoznatelný.

➤ Komunikační parametry

Lekce jsou rozděleny do pěti částí, jak jsme již uvedli. Každé části předchází krátké uvedení do tématu, aby se ten, kdo setkání povede, mohl připravit a seznámit se cílem lekce. Jednotlivé části jsou přehledně číselně označeny. Tučný text je návrh, který se může vyslovit nahlas, netučný text popisuje doprovodné aktivity a činnosti. Ve vnějším sloupci je uveden seznam pomůcek a ilustrace, které mají být nápomocny k pochopení jednotlivých činností a texty vysvětlující cíle činností. Písňe a popěvky jsou záměrně jednoduché, aby se daly zcela spontánně použít k aktivitám a v textu jsou k dispozici v jednoduchém notovém zápise. Barevné fotografie na konci jednotlivých tematických celků mají posloužit k inspiraci všem, kteří materiál budou používat a zároveň byly nápomocny ke splnění cíle setkání. Rozsah textu se jeví jako vyhovující pro ty, kteří budou s lekcí pracovat. Nezdá se příliš hutný, obsahuje všechny důležité komponenty prospěšné pro toho, kdo setkání povede.

➤ Ergonomické parametry

Druh a velikost písma odpovídá době, ve které materiál vznikl a svým standardním provedením je přijatelný pro ty, kteří z něj čerpají pro svá setkání s dětmi. Grafika programu je zcela jednotná, na první pohled je tedy zřetelné, co která část vyjadřuje a čím by se měl vedoucí v určitém okamžiku zabývat. Kladně bychom zhodnotili rovněž okrajové sloupce s jednoduchými náčrtky a jednoduchý notový zápis, oživujícím komponentem jsou barevné fotografie spontánně vzniklé při konkrétních setkáních.

➤ Pedagogicko-didaktické hodnocení

Kurikulum programu je sestaveno tak, aby odpovídalo práci s dětmi předškolního věku. Může se jednat o skupinky rodičů a dětí, kteří mají zájem se společně scházet. Dále je vhodný pro děti v církevních mateřských školách. Z uvedeného vyplývá, že jeho sestavení je přiměřené pro skupinu nejmladších dětí a témata podává přijatelným způsobem.

➤ Teologická správnost materiálu

Materiál byl schválen pro ostravsko-opavskou diecézi v roce 2008.

➤ Shrnutí (vlastní hodnocení)

Dříve, než s programem začneme prakticky pracovat, je velice dobré se v úvodním slovu seznámit s tématy, které autoři předkládají. Jde o ucelený pohled na charakteristiku programu, dále nás autoři uvádí do nábožensko-pedagogických základů programu, předkládají vývojově-psychologické předpoklady. Seznamují s cílem náboženské výchovy a vymezují stavbu jednotlivých setkání. Celé úvodní slovo lze hodnotit jako pozitivní prvek v programu.

Při setkáních se předpokládá účast rodičů, kteří spolu s dětmi prožívají společné setkání a vzájemně se obohacují.

Jednotlivá témata setkání jsou koncipována tak, aby bylo zřetelné, co je cílem setkání, jaké pomůcky budou potřeba, jaká písnička bude setkání provázet, jaká pohybová aktivita se k tématu vztahuje. Zde se očekává, že pomůcky budou esteticky oslovující, přírodní a původní, což vyžaduje od vedoucího vyvinout nemalou aktivitu, aby pomůcky zajistil. Právě tato činnost může být delegována na rodiče dětí, kteří se ve skupině schází a jsou ochotni být nápomocni a jejich podíl na materiálním vybavení je brán jako nezištná pomoc společenství, které společně s dětmi vytvářejí.

Jako pozitivní prvek hodnotíme možnost rozhovoru, který může být formální ve smyslu, že jsou připraveny otázky, o čem by se mělo diskutovat. Na tomto místě bychom spíše preferovali spontánní rozhovor, kdy se utváří vztahy mezi rodinami, sdělují se zkušenosti z rodinného života a navazují se nové vztahy mezi rodinami, tolik potřebné v této době, kdy každý hledí jen na sebe a ostatní jsou mu lhostejní.

Program je zaměřen na prožitky, prostřednictvím kterých dítě poznává věci a stavy „za věcí“. Na tomto poznání si má uvědomit, že za vším je někdo velký, kterého my křesťané nazýváme Bůh.

9.7 Biblické katecheze pro děti předškolního a mladšího školního věku

(2008)

- Kdo materiál píše

Vojtko, Stanislav. Biblické katecheze pro děti předškolního a mladšího školního věku. Brno: kartuziánské nakladatelství, 2008. 70 s.

Doc. ThDr. Stanislav Vojtko, PhD. (1953/) působí na Římskokatolické cyrilometodějské bohoslovecké fakultě Univerzity Komenského v Bratislavě jako docent biblických věd. Věnuje se pastoraci rodin, především zpřístupňování biblické katecheze v rodinách.

Inspirací k vydání materiálu v češtině byl kontakt s řeholními sestrami z Kongregace sester Nejsvětější Svátosti v Českých Budějovicích, které při své pedagogické práci využívaly biblické katecheze P. Vojtka ve slovenském jazyce.

- Pro koho je určen

Materiál je určen pro rodiče, kněze, katechety – stručně řečeno pro toho, kdo katechezi podává. Adresátem katechezí jsou děti dvou vývojových období – předškolního a mladšího školního věku. My se budeme vzhledem ke své práci zabývat biblickou katechezí pro nejmenší děti – děti předškolního věku. Za dominantní prostředí pro biblickou katechezi autor považuje rodinu, proto se také obrací a apeluje na rodiče, kteří by měli být hlavními „katechety“ pro své dítě. Ve výjimečném případě by tato funkce měla náležet „jiné dospělé osobě“.

- Účel, záměr a cíl materiálu (kognitivní složka, afektivní složka)

Pastorační zkušenosti autora utvrzují v tom, že věnovat se biblické katechezi je v dnešní době a podmínkách mimořádně důležité. Věnovat se biblické katechezi v rodinách je pro kněze vynikající investice, protože Boží slovo se takto dostává do nejdůležitější buňky společnosti, oslovuje rodiče i děti a později může prostřednictvím jejich svědectví oslovovat i další lidi a přivádět je k Bohu. Boží slovo navzdory své vnitřní síle ještě stále není bráno v životě člověka jako dominantní, úkolem a cílem tedy je prostřednictvím katechezí vyzdvihnout Je na to místo, které mu náleží.

Katecheze by měla v dítěti probudit osobní vztah k Bohu prostřednictvím záměrně připravených katechezí nebo za pomoci spontánního katechizování, které vychází z konkrétní životní situace. Nejdůležitější cíl je zasvěcení dítěte do tajemství Písma svatého, poznávání biblických příběhů a jejich uplatnění v životě dítěte.

Kognitivní složku katechezí v tomto materiálu tvoří vždy jeden biblický příběh, afektivní složkou je pak tvoření dětí. V lekci jsou k dispozici jednoduché černobílé ilustrace, které mohou děti využít k vybarvování nebo dalšímu dokreslení.

➤ Základní stavba

Materiál obsahuje pouze několik ukázek (pro nejmenší děti je to 5 ukázek) z biblických katechezí ze Starého i Nového zákona. Dle autora každá katecheze má čtyři části:

- Vlastní katecheze
- Omalovánka
- Píseň
- Báseň

Prvním bodem katecheze je vytyčení cíle, k čemu bude katecheze směřovat a co je naplněním. Vlastní katecheze by měla probíhat tak, že se dětem podá parafrázovaný biblický text s ohledem na chápání dítěte. Otázky za textem poslouží k tomu, aby si děti lépe zapamatovaly obsah katecheze. Následuje příklad ze života a aplikace k naplnění cíle, k čemuž by mělo posloužit předsevzetí. To by mělo dítě plnit od probrání jedné katecheze k další. Jak dlouho se jedné katechezi věnovat není přesně vymezeno, dá se předpokládat, že autor dává větší časový prostor (2-3 týdny). Katechezi je vhodné zakončit modlitbou.

➤ Komunikační parametry (jazyk, styl textu)

Autor chce vyjádřit své postoje ke katechezi a nabízí je k dispozici všem, kteří by se chtěli problematice věnovat. Zcela srozumitelným jazykem pro všechny, kdo chtějí materiál využít, popisuje problém biblické katecheze, zdůvodňuje její priority.

V další části pomůcky se zabývá biblickou katechezí pro děti předškolního věku, charakterizuje vývoj a potřeby dítěte předškolního věku a poukazuje na to, jakou formou by měla být biblická katecheze strukturovaná. Jen chceme novu upozornit na to, že se budeme zabývat pouze katechezí předškolního věku, přestože pomůcka obsahuje také možnosti jak pracovat s dětmi mladšího školního věku.

Autor v další části materiálu dává k dispozici několik ukázek biblických katechezí ze Starého a Nového zákona. Jasně vymezuje cíl a prostředky, kterými lze cíle dosáhnout. Pro nejmladší doporučuje vychovateli parafrázovat biblický text, pomocí otázek upevnit v dítěti to, co by se mělo naučit, nabídnout mu vlastní ztvárnění (k tomu poslouží černobílá ilustrace, která je součástí každé lekce).

Součástí každé lekce je rovněž příběh, jak lze slova Písma aplikovat na dnešní dobu, na situaci, ve které si dítě nachází.

- Ergonomické parametry (druh a velikost písma, využití barev, grafické symboly)

Materiál je pomůcka především pro dospělé, kteří chtějí s dětmi pracovat s textem Bible. Od toho se také odvíjí jednoduchost materiálu v tom smyslu, že obsahuje text se zvýrazněním či proložením znaků sloužící přípravě vychovatele. Ilustrace, které jsou v materiálu obsaženy, jsou nazvány „omalovánka“. Vzhledem k tomu, že v materiálu není vysloveně psáno o autorských právech a zákazu kopírování, lze se domnívat a počítat s možností připravit „omalovánky“ pro děti ve skupině.

- Pedagogicko-didaktické hodnocení

Z vlastní zkušenosti můžeme říci, že materiál, tak jak jsou jeho jednotlivé body popsány, je vyhovující pro nejmenší děti. Parafrázování biblického textu se dá využít beze zbytku. Otázky k tématu jsou přiměřené chápání dětí, zvláště když jsou děti povzbuzeny k tomu, že každá odpověď je očekávaná a správná – zcela spontánně reagují.

- Teologická správnost materiálu

V materiálu není vysloveně napsáno, že by byl schválen biskupem či biskupskou konferencí. Je ale doporučován a nabízen na centrech pro katechezi.

➤ Shrnutí (vlastní hodnocení)

Materiál se může stát vhodnou pomůckou pro začínající katechety. Je rozdělen na tři hlavní části.

V první části je možné se dovědět o prioritách biblické katecheze, proč je důležitá, je zde specifikováno několik hledisek, jak na katechezi pohlížet. Zejména pro začínající vychovatele se tato část může stát velkým přínosem.

Ve druhé části autor přistupuje k praktickým ukázkám, kterým předchází charakteristika dětí předškolního a mladšího školního věku. Jak již bylo řečeno, my se zabýváme dětmi nejmenšími, je potřeba rovněž zmínit návaznost na děti mladšího školního věku, což je rovněž přínosem analyzovaného materiálu. Následují ukázky biblických katechezí. Zde by bylo vhodné zmínit, že by bylo vhodné zařadit ukázek více a lze se domnívat, že byly zcela jistě využity při jiných katechezích.

Na základě praktických zkušeností a předloženým materiálem lze říci, že děti rády poslouchají biblické příběhy, pokud jsou jim podány formou jim přístupnou. Rovněž zcela spontánně reagují na otázky následující za parafrázovaným příběhem, živě se zapojují do diskuse. Takto je naplněna kognitivní složka.

Obrázky za každou katechezí jsou součástí vyprávěného příběhu a děti si je mohou vybarvit. Dále je mohou nalepit na velký formát papíru. Rodiče doplní základní text – tj. cíl, děti mohou domalovat také jiné obrazy, které je z příběhu oslovily a vznikne materiál (nástěnná mapa), vycházející z biblické katecheze. Zde je naplněna složka afektivní.

9.8 Každé dítě potřebuje slyšet evangelium (2011)

- Kdo materiál píše

Jungová, Manuela. Každé dítě potřebuje slyšet evangelium: prakticky a názorně – jak na to?

Ilustrace: Lenka Kubiasová. Praha: Tim 2,2, 2011. 204 s. + 1 CD

Paní Manuela Jungová je předsedkyně a ředitelka, zakladatelka organizace Tim-dva-dva.

„Co jsi ode mne slyšel před mnoha svědky, svěř to věrným lidem, kteří budou schopni učit zase jiné“. 2 Tim, 2,2

Tim 2,2 o. s je mezidenominační nezisková organizace sloužící dětem, rodičům a sborům všech církví. Posláním organizace je přispívat k tomu, aby každé dítě mohlo slyšet evangelium názornou, srozumitelnou a atraktivní formou. Hlavní strategií je pomáhat druhým v křesťanské výchově a službě dětem a využívat možnosti internetu, tj. dostupnost k výchovným materiálům odkudkoliv a kdykoliv.

- Pro koho je určen

Příručka „Každé dítě potřebuje slyšet evangelium“ je určena pro práci s dětmi v církvi i v rodině a to pro učitele, ale také pro rodiče, kterým pomáhá přiblížit biblické poselství dětem názorně i zábavně. K příručce je přiloženo CD-ROM s praktickými ukázkami a pomůckami k vyzkoušení, součástí příručky jsou pracovní pomůcky, v tomto případě čtyři pracovní sešity s názvem „Objevujeme Bibli“.

- Účel, záměr a cíl materiálu (kognitivní složka, afektivní složka)

Autoři apelují na základní pedagogický aspekt – každá hodina má mít svůj cíl. Důležité je, aby každý prvek hodiny směřoval k tématu a pomáhal dětem pochopit Boží poselství. Biblická lekce obsahuje názorné vyprávění biblického příběhu a následnou aplikaci na skupinu. Předškolní děti milují vyprávění poutavých příběhů a právě vyprávění je skvělý prostředek jak jim Boží slovo přiblížit co nejpraktičtěji. Je pochopitelné, že biblické příběhy budou podávány přiměřeným způsobem. Pro předškolní děti to znamená – poznávat Boha a jeho slovo a spojovat s nimi pozitivní

zážitky, navázat k Bohu osobní vztah (k tomu je třeba dostávat odpovídající „potravu“) a učit děti svou víru praktikovat ve všedním životě. Neustále je třeba mít na paměti, že předškolní děti se učí převážně tím, co mohou samy dělat a prožívat. Proto je důležité s dětmi k tématu vždy něco vytvořit, vyrobit, nakreslit apod.

➤ Základní stavba

Příručka „Každé dítě potřebuje slyšet evangelium“ je plná impulsů a snaží se odpovídat na otázky, jak s dětmi v církvi pracovat, jak je zaujmout, z jakých materiálů a kde je možné čerpat, co dítě v kterém věku potřebuje, jak má vypadat křesťanská výchova v rodině apod. Součástí příručky je CD-ROM s praktickými ukázkami a k dispozici je webová stránka. Příručka tvoří jednu část, druhou část tvoří pracovní pomůcka, čtyři tištěné sešity velikosti A4 pro děti předškolního věku s názvem „Objevujeme Bibli“. Cyklus je rozdělen na celkem 180 hodin a vystačí na čtyři roky. Až se dojde na konec, může se začít znovu, protože děti se zatím „vyměnily“. Obsahuje všechny biblické základy pro tento věk a vede k tomu, jak předávat Boží slovo prakticky a názorně – aby to nejmenší děti bavilo a aby se cítili ve společenství křesťanů dobře. Pro malé dítě není problém věřit v Boha, potřebuje však podporu a vedení ze strany dospělých.

Základní stavba každé lekce (rozdělené do dvou hodin, jak již bylo řečeno) obsahuje:

Biblický příběh – biblický odkaz – hlavní myšlenku – aplikaci – biblický verš k učení.

Každá lekce je velice dopodrobna rozvedena. Na prvním místě je cíl – co se má dítě naučit. Dále autoři rozdělili lekci na šest kapitol, všechny jsou určeny katechetům či rodičům.

Struktura jednotlivých lekcí:

- 1) Porozumění textu (nejdůležitější informace z dobového a kulturního pozadí textu)
- 2) Téma (nalézt jádro textu)
- 3) Úvahy nad situací
- 4) Návrhy provedení (je možné volit z několika variant; důležité je respektovat vlastní skupinu)

- 5) Návrhy písni (neměly by chybět, představují důležitou učební pomůcku)
- 6) Pomůcka k učení biblického verše (slouží ke snadnějšímu pochopení)
  - Komunikační parametry (jazyk, styl textu)

Jazyk a styl textu vzhledem k roku vydání je zcela srozumitelný pro člověka dnešní doby. Není zbytečně rozsáhlý. Jsou-li některé pasáže rozsáhlejší, je to kvůli tomu, aby byly dostatečně jasně vysvětleny a vychovatelům předány základní myšlenky a cíle, kterých chtěl autor dosáhnout ve vztahu k těm, kteří „...budou schopni učit zase jiné.“ (2 Tim 2,2)

Příručka“ Každé dítě potřebuje slyšet evangelium“ obsahuje jednoduché barevné kresby, které zábavnou formou doplňují text. Neslouží pro výchovu dětí v tom smyslu, že s obrázky by se dále pracovalo. Tištěná pracovní pomůcka „Objevujeme Bibli“ určená pro vychovatele obsahuje především text, doplněna je jednoduchými černobílými kresbami. V elektronické podobě je pomůcka k dispozici v barevném provedení včetně Power – Pointové prezentace. Předpokládá se práce s pracovními listy – ty jsou buď černobílé (děti si je mohou vybarvit), nebo v elektronické podobě jsou k dispozici ilustrace barevné.

Pracovní pomůcka „Objevujeme Bibli“ obsahuje informace o pozadí biblického textu, návrhy na uspořádání hodiny, ilustrace pro použití jako vyučovací pomůcky a předlohy k utvrzení tématu.

- Ergonomické parametry (druh a velikost písma, využití barev, grafické symboly)

Oba dva materiály svým druhem a velikostí písma odpovídají době vzniku, používají proložených a tučných znaků, jednoduché ilustrace jsou vhodným doplňkem. Ilustrace na pracovních listech pro děti vystihují důležité momenty (postavy, věci, zvířata) z příběhu, který se s nimi probírá. V elektronické podobě jsou k dispozici také barevné předlohy pro vytvoření a vymalování pracovních listů.

- Pedagogicko-didaktické hodnocení

Lekce jsou postaveny tak, aby vychovatelem mohl být zprostředkován cíl. Jsou přizpůsobeny věku nejmenších dětí. Do lekcí jsou zařazeny pohybové aktivity, písničky, scénky, tvoření. Velice kladně lze hodnotit rozdělení jedné lekce do dvou

hodin, aby si dítě lépe zapamatovalo předloženou látku, prohloubilo a utvrdilo se v ní.

➤ Teologická správnost materiálu

Jedná se materiál vydaný evangelickou církví, který se při katolických katechezích používá, ale ke kterému se římskokatolická církev oficiálně nevyjádřila.

➤ Shrnutí (vlastní hodnocení)

Materiál kromě práce s nejmenšími dětmi nabízí v brožované příručce „Každé dítě potřebuje slyšet evangelium“ rovněž systematickou práci s dalšími věkovými skupinami. Přestože se v práci zabýváme prací s nejmenšími dětmi, tento materiál nabízí, jak a co systematicky předkládat následujícím věkovým skupinám.

Především oceňujeme existenci webových stránek www.timdvadva.cz, což je pro dnešní dobu zcela zásadní věc. U ostatních dokumentů, které v práci analyzujeme, jsme se s tímto „fenomémem“ dnešní doby zatím nesetkali, nebo alespoň se nám nepodařilo dohledat elektronickou podobu ať už jednotlivých materiálů či odkazů k další práci s materiálem, přestože jsme se o to snažili. Pomocí pro práci vychovatele jsou také Power - Pointové prezentace, uvědomujeme si však, že ne každý má možnost prezentace použít. Může chybět počítačové vybavení místnosti, nebo – na základě vlastní zkušenosti se můžeme domnívat, že zejména starší katecheté mohou práci s elektronickými médii odmítat. Vzhledem k době, ve které máme dětem předávat obsah víry, je nutné se přizpůsobit a pracovat s materiály, na které jsou děti zvyklé. Nejsme zastánci toho, aby děti „vysedávaly“ u počítače, ale je třeba na tuto situaci brát zřetel a přizpůsobit se.

Příručka „Každé dítě potřebuje slyšet evangelium“ se jednoduchým a věcným způsobem obrací na vychovatele a uvádí vývojové znaky dětí a jejich význam pro službu, kterou vychovatel zastává. Dále je zde uvedeno, jak má vypadat program pro tu kterou věkovou skupinu. Je zde v jednotlivých bodech popsáno, co by mělo každé setkání obsahovat i s odkazem na to, jakou dobu by měly jednotlivé body trvat (vyjádřeno v časové jednotce „minuta“, setkání je plánováno na cca 60 minut).

Jedná se o materiál, který byl vydaný v roce 2011 a zdá se, že jeho kompozice odpovídá všemu, co by měla moderní učebnice, v našem případě moderní materiál

obsahovat. Pro systematickou práci s dětmi se jeví jako velice dobrý, velkým kladem je existence webových stránek a možnost zakoupení materiálů v elektronické podobě

10 Shrnutí a zhodnocení dostupných materiálů

V kapitole deváté bylo předloženo osm publikací, které jsou k dispozici na diecézních katechetických centrech v naší republice pro vychovatele, katechety a rodiče, kterým není lhostejná náboženská výchova a katecheze nejmenších dětí. Pomůcky, které byly analyzovány, mají v co nejvyšší míře posloužit k přípravě dětí na pozdější křesťanský život dospělého člověka. Mají být nápomocny již v tomto raném věku, v dětech utvořit správný obraz Boha – Boha, který je živý, Boha, který je mezi námi, Boha milosrdného, laskavého, chápajícího. Předškolák ve svém věku objevuje svět. Co dospělí berou jako samozřejmost, nad tím je dítě naplněno úžasem. Potřebuje milovat a cítit, že je milováno, má bezmezný obdiv pro rodiče „protože oni ví všechno“, jím také naprosto důvěřuje. Proto také ten, kdo vychovává a vede děti, by měl vést duchovní život a respektovat morální hodnoty. Je tedy především na vychovatelích a katechetech, aby měli v sobě lásku, aby byli ochotni se o ni podělit, aby se uměli modlit a děti v modlitbě doprovázeli. Je třeba si neustále uvědomovat, že malé dítě – ze své podstaty – se snaží napodobovat to, co vidí u dospělého. Vychovatel či katecheta by si měl být vědom, že dítě napodobuje právě jeho skutky, protože on je ten, který „všechno ví a umí“.

10.1 Kritické zhodnocení dostupných materiálů

Kritické hodnocení je součástí analýzy, jak již bylo řečeno v kapitole 7.1. V této kapitole se budeme zabývat komplexním kritickým zhodnocením publikací dostupných pro výchovu a katechezi dětí předškolního věku.

Z provedených analýz zkoumaných publikací vyplývá, že některé lze využít pro skupinovou katechezi, jiné zase pro rodinnou katechezi, některé materiály v rámci toho, aby byly poutavé, by bylo vhodné přepracovat. Budou tedy vytvořeny tři skupiny, do kterých jednotlivé publikace zařadíme.

10.1.1 Materiály pro katechezi ve společenství

Pro katechezi ve společenství bychom doporučili následující publikace:

- Rodinná katecheze pro děti od 4 -7 let
- Deset barevných plakátů pro názornou katechezi a náboženskou výchovu
- Aby malé bylo velké
- Každé dítě potřebuje slyšet evangelium

Na základě kritérií, která byla stanovena v kapitole 8.2, se publikace jeví jako nejlepší ve všech bodech. Obsahují jasnou metodiku, kromě „Rodinné katecheze pro děti od 4-7 let“ obsahují také barevné ilustrace, v případě materiálu „Každé dítě potřebuje slyšet evangelium“ také Power – Pointové prezentace. Uvedené materiály je vhodné používat také k rodinné katechezi, ale při potenciálu, který nabízejí, se jeví vhodnější využít je pro katechezi ve společenství.

10.1.2 Materiály pro rodinnou katechezi

Pro rodinnou katechezi doporučujeme:

- Tím vše začíná

Rodiče spolu s dětmi si mohou v knize číst, prohlížet barevné ilustrace a rodiče mohou také využívat jednoduchých instrukcí, „co“ a „jak“. Pro rodinou katechezi tento materiál vyhovuje ve všech bodech kritérií, která byla stanovena.

10.1.3 Materiály doporučené k přepracování

- Sedmikrásek
- Jsme Boží děti

Pro dnešní dobu mezi méně vyhovující materiály bychom zařadili „Sedmikrásek“ a „Jsme Boží děti“. Obsahově vyhovují tomu, co by děti měly vědět nebo se v rámci katechezí naučit. Obsahují pracovní listy pro práci na celý rok. Pokud budou brány v úvahu komunikační a ergonomické parametry, v konkurenci jiných publikací působí spíše zaostale, chaoticky, nemají přesně vymezený cíl (ten si musí katecheta vyhledat v materiálech sám). Je však zcela na místě podotknout, že právě neúplná či stručná metodika dává více prostoru pro realizaci katechetům a vychovatelům.

- Biblické katecheze pro děti předškolního a mladšího školního věku

Pro skupinovou katechezi bychom doporučili také „Biblické katecheze pro děti předškolního a mladšího školního věku“. Na základě hodnoticích kritérií je publikace vyhovující ve všech bodech. Doporučili bychom rozšíření příručky o další katecheze, protože příkladové ukázky pouze pěti katechezí se v porovnání s ostatními publikacemi mohou zdát jako nedostačující. Katecheze jsou podány přijatelným způsobem, je proto škoda, že jde jen o příklady a ne o soustavnou práci pro danou věkovou skupinu.

Závěr

V diplomové práci jsme se zabývali analýzou dostupných materiálů určených k náboženské výchově a katechezi dětí předškolního věku. Cílem práce bylo vytvořit přehled, jaké materiály diecézní katechetická střediska české a moravské provincie nabízí pro tuto věkovou skupinu. Abychom cíl práce mohli splnit, oslovili jsme vedoucí diecézních katechetických center. Na základě získaných informací jsme vybrali osm publikací, které byly kriticky zhodnoceny.

Diplomovou práci jsme rozdělili do deseti kapitol. V úvodních kapitolách jsme definovali základní pojmy, které souvisí s cílem práce. Vymezili jsme pojmy a zaměření předškolního vzdělávání a výchovy, charakterizovali duševní a tělesný vývoj dítěte předškolního věku. Zmínili jsme klíčové kompetence v návaznosti na rámcový vzdělávací program. Dále jsme se zabývali oprávněností náboženské výchovy dětí v rodině, kterou Jan Pavel II. nazývá „domácí církví“. Vysvětlili jsme si pojem „katecheze“, její cíl, službu a místa.

V sedmé kapitole jsme rozebírali, jak analyzovat a zkoumat učební text. Zabývali jsme se komunikačními parametry, obsahovými vlastnostmi, ergonomickými parametry a zmínili jsme také některá další hlediska. Na základě toho jsme vytvořili kritéria hodnocení textu (kap. 8.2) a podle nich jsme kriticky hodnotili všechny tituly, které se nám podařilo získat.

Z provedených analýz zkoumaných textových materiálů vyplývá, že některé publikace lze využít pro skupinovou katechezi, jiné zase pro rodinnou katechezi, některé materiály v rámci toho, aby byly poutavé, by bylo vhodné přepracovat. Vytvořili jsme tři skupiny, do kterých jsme jednotlivé publikace zařadili.

Z toho, co nám podařilo zjistit, vyplývá, že v naší zemi zatím neexistuje jednotný textový materiál, který by byl závazný pro výchovu a katechezi dětí předškolního věku ve všech diecézích české a moravské provincie. Každá diecéze si tuto otázku řeší sama, někde mají své materiály, na některých materiálech se pracuje, jiné diecéze využívají již zpracovaných materiálů. Ideálem by bylo vytvoření jednotného materiálu, ale zůstává otázkou, zda by to bylo vhodné a přijatelné.

Budiž tedy povzbuzením pro všechny, kteří chtějí dětem předávat radostnou zvěst, verš z Matoušova evangelia, kdy Ježíš říká: „Nechte děti a nebraňte jim jít ke mně“ (Mt 19, 14).

Použitá literatura a zdroje

ALBERICH, E., DŘÍMAL, L. *Katechetika*. 1. vyd. Praha: Portál. 2008, 216 s. ISBN 978-80-7367-382-6.

ALLEN, K., MAROTZ L. R. *Přehled vývoje dítěte: od prenatálního období do 8 let*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2008. 187 s. ISBN 978-80-7367-421-2.

AMBROS, P. *Teologicky milovat církev: (vybrané statě z pastorální teologie)*. Vyd. 1. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2003. 459 s. ISBN 80-86715-11-6.

BACUS-LINDROTH, A. *Vaše dítě ve věku od 1 do 3 let*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003. 176 s. ISBN 80-7178-743-4.

BERK, R. Observational Studies. E-Source Behavioral and Social Sciences Research [online]. [cit. 2014-02-02]. Dostupné z: <http://www.esourceresearch.org/eSourceBook/QualitativeMethods/5Documents/tabid/268/Default.aspx>

Bible. Český ekumenický překlad. 6. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 1995. 1304 s. ISBN 80-85810-08-5.

Catechesi tradendae. Apoštolská exhorta Jana Pavla II. z 16. října 1979. Český překlad s titulem *Katecheze v církvi*. Řím: Křesťanská akademie (edice Skála-11) 1982 (Cat. trad.)

EDER, M., MUROŇOVÁ, E., HAVEL, T. C. *Aby malé bylo velké: náboženská výchova předškolních dětí v mateřských školách a ve farnostech*. Metodická příručka. Brno: Kartuziánské nakladatelství, 2008. 212 s. Přel. z: Welch ein Glück, mit Kindern zu leben. ISBN 978-80-86953-23-6.

ELLEDICI, E., ŠPAČKOVÁ, M. *10 barevných plakátů pro názornou katechezi a náboženskou výchovu*. Praha: Portál, 2002. 23 s. ISBN 80-7178-729-9.

ESSA, E. *Jak pomoci dítěti: metody zvládání problémů dětí v předškolní výchově*. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2011. 300 s. ISBN 978-80-251-2928-9.

GRECMANOVÁ, H., URBANOVSKÁ E., HOLOUŠOVÁ D. *Obecná pedagogika*. Vyd. 1. Olomouc: Hanex, 1998. 231 s. ISBN 80-85783-20-7.

HELUS, Z. *Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*. 2. Aktualizované vydání. Praha: Portál, 2009. 288 s. ISBN 978-80-7367-628-5.

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008. 407 s. ISBN 978-80-7367-485-4.

JUNGOVÁ, M. Každé dítě potřebuje slyšet evangelium: prakticky a názorně - jak na to?. 1. vyd. Praha: Tim 2,2, 2010. 204 s. ISBN 978-80-86805-11-5.

KAŇA, J. *Sedmikrásek – s nejmenšími k Pánu Bohu*. Brno, 1990. 53 s. ISBN neuváděno.

- KAŇA, J., ŠPAČKOVÁ, M., *Jsmo Boží děti*. Brno, 1990. 40 s. ISBN neuvedeno.
- KOLLÁRIKOVÁ, Zuzana, a PUPALA, Branislav (eds.). *Předškolní a primární pedagogika*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 456 s. ISBN 80-7178-585-7.
- MAREK, Z. *Bóg w przedszkolu i szkole: zarys katechezy przedszkolnej i wczesnoszkolnej : praca zbiorowa*. Wydawnictwo WAM, 1999. 247 s. ISBN 8370976751, 9788370976750.
- MUROŇOVÁ, E., BARÁNKOVÁ, H., FUKALOVÁ, I. *Jsem s tebou: metodika k pracovním listům náboženské výchovy pro 1. třídu ZŠ*. Brno: Kartuziánské nakladatelství Jiří Brauner, 2003. 68 s. ISBN 80-903287-3-3.
- PRŮCHA, J. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic*. Brno: Paido, 1998. 148 s. ISBN 80-85931-49-4.
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 4. vyd. Praha: Portál, 2003. 322 s. ISBN 80-7178-772-8.
- Rámcové vzdělávací programy*. Článek [on-line]. Dostupné na [www: <http://clanky.rvp.cz/clanek/o/p/158/klicove-kompetence-a-jejich-uloha-vpredskolnim-vzdelavani.html>](http://clanky.rvp.cz/clanek/o/p/158/klicove-kompetence-a-jejich-uloha-vpredskolnim-vzdelavani.html) [cit. 2013-25-11].
- ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. 2. aktualizované vydání. Praha: Portál, 2004. 392 s. ISBN 80-7178,829-5.
- SCHRÖTTEROVÁ, P., SCHRÖTTER, J. *Rodinná katecheze pro děti od 4 do 10 let: pomůcka pro náboženskou výchovu v rodinách. 1. díl: Náboženská výchova předškolních dětí (4-7let)*. Praha: Sdružení salesiánských spolupracovníků, 1991. 83 s. ISBN: 8085392011, 9788085392012.
- SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Vyd. 1. Praha: ISV, 1999. 292 s. ISBN 80-85866-33-1.
- SMAHEL, R., MATĚJČEK, Z. *Křesťanská a mravní výchova mládeže*. Olomouc: Arcibiskupství olomoucké, 1992. 24 s. ISBN neuvedeno.
- SURMA, B. *Rozvíjení daru víry u dětí v Katechezi dobrého pastýře*. Cesty katecheze: revue pro katechetickou a náboženskou pedagogiku. 2013, roč. V, č. 1, s. 14-17, ISSN1803-7224.
- ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. *Dítě v předškolním období*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2004. 71 s. ISBN 80-204-1187-9.
- ŠVAŘÍČEK, Roman, a ŠEDOVÁ, Klára, a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. Vyd. Praha: Portál, 2007. 384 s. ISBN 978-80-7367-313-0.
- TŘESOHLAVÁ, Z., ČERNÁ, M., KŇOURKOVÁ, M. *Dříve než půjde do školy: lehká mozková dysfunkce v předškolním věku*. 1.vyd. Praha: Avicenum, 1990. 121 s. ISBN 80-201-0015-6.
- VOJTKO, S. *Biblické katecheze pro děti předškolního a mladšího školního věku*. Brno: Kartuziánské nakladatelství Jiří Brauner, 2008. 70 s. ISBN 978-80-86953-19-9.

VRIES, Tinie de. *Tím vše začíná: biblické příběhy k předčítání a vyprávění dětem předškolního věku: praktická příručka pro rodiče a vychovatele*. Praha: Ekumenická rada církví v ČSSR. 1989, 202 s. ISBN neuvedeno.

Všeobecné direktorium pro katechizaci. Praha: ČBK, 1998.